

İçindekiler Tablosu

Anadolu'ya Oğuz / Türkmen Göçleri	2
Osmanlı Beyliği'nin Doğuşu	3
Gaza ve Osman Gazi'nin Ortaya Çıkışı	4
Bapheus (Koyunhisar) Savaşı (27 Temmuz 1302)	10
Uc Toplum ve Kültürü	12
Babaî Dervişleri Osmanlı Uc'unda	14
Gazâ ve Gazilik	16
Pencik Uygulanması ve Yeniçeri Kurulması	18
Alplar, Nöker (Yoldaş)lar	19
Osmanlı Uc'unda Ahiler ve Fakırlar	24
Ahi Evren	25
Orhan Döneminde Bizans'ın Tâbiliği Pelekanon (Eskihisar) Savaşı (1329)	26
Rumeli'ye Geçiş	28
Kaynaklar	31

Prof. Dr. Halil İNALCIK

Chicago Üniversitesi / A.B.D.
Bilkent Üniversitesi / Türkiye

OSMANLI DEVLETI'NIN KURULUSU

Dünya tarihinin ve Türk tarihinin en büyük sorularından biri, 14. yy.da Batı Anadolu'da ortaya çıkan bir Türkmen beyliğinin yarım yüzyıl içinde Tuna'dan Fırat'a kadar uzayan bir İmparatorluk halinde gelişmesi sorusudur. Ancak, Osmanlı beyliğinin kuruluşu, ilk siyasi çekirdeğin ortaya çıkışı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş sorusunu birbirinden ayrı iki tarihi süreç olarak ele almak gerektir. İmparatorluğun kuruluş problemi Macaristan'dan İran ve Orta Asya'ya kadar uzayan geniş bir coğrafya'daki koşulların incelenmesini gerektirir. Burada ilkin, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu sorusunu inceleyeceğiz.

Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıkışını, 13. yy. ikinci yarısında Orta Anadolu'daki gelişmeler ve Batı Anadolu'da Bizans toprakları üzerinde gâzî Türkmen beyliklerinin kuruluşu süreci içinde incelemek gerekir. Bu süreci, üç temel etken belirlemiştir: İlkin bir demografik devrim, Oğuzların yani Türkmenlerin Anadolu'ya sürekli yoğun göçleri, sâniyen Türk-İslâm gazâ hareketinin yeni bir evrim kazanması ve nihayet Denizli, Antalya, Ayasuluk ve Bursa'nın milletlerarası pazarlar durumuna yükselerek Türkiye'nin dünya ticaret yolları üzerinde önemini korumuş olması. İlkin demografik etkeni, Oğuzların kitle halinde batıya, Anadolu'ya göçüş konusunu görelim.

Anadolu'ya Oğuz / Türkmen Göçleri

Oğuzların batıya büyük göçleri başlıca iki aşamada olmuştur; birincisi, Türkmenlerin Selçuklular önderliğinde 1020'lerden başlayarak Azerbaycan'ı istilâ etmeleri ve Anadolu'ya akınları ve nihayet Büyük Selçuk Sultanı Alparslan'ın 1071'de Malazgirt zaferiyle Bizans Anadolu'sunu istilâyâ açmasıdır. Bizans direnci yıkıldığından birkaç yıl sonra Türkmenler Ege denizine kadar tüm Anadolu'yu istilâ ettiler. Rum ahali kıyılara kaçıyor veya şehirlerde yeni gelenlerle uzlaşma içinde yaşamlarını sürdürüyorlardı. Bu istilâ Anadolu tarihinde kesin dönüm noktalarından biridir. İran'da Büyük Selçuklu Devleti'nin çöküşü ve Harzemşahların yükselişi döneminde, 12. yy. ikinci yarısında Anadolu'ya yeni bir Türkmen göçü kaydedilmiştir. Asıl ikinci büyük göç, 1220'lerden sonra doğudan gelen yıkıcı, acımasız Moğol istilası sonucu Türkmenlerin Orta Asya'dan ve yoğun yerleşme merkezleri olan Azerbaycan'dan Anadolu'ya göçleridir. Göç, her sınıftan dehşet içindeki ahali için bir çeşit kavimler göçü niteliğini aldı. Selçuk Sultanları ve İran İlhanlı (Moğol) hanları altında İran bürokrasisi, vergi kaynağı tarım alanlarından uzaklaştırmak için Oğuz boylarını batı sınırlarına, sürmeye çalışıyorlardı. F. Sümer'e göre, Moğol baskısı altında Maverâünnehir, Horasan ve Azerbaycan'dan gelen ikinci büyük göç sonucu Anadolu'da kırsal kesimde ve şehirlerde Türk nüfusu eskisine bakarak çok daha yoğun bir hal almıştır. Bu göçmenler arasında şehirli halk, ulema, tüccar ve sanatkârlar da vardı. 13. yüzyılda Anadolu, her bakımdan bir Türk yurdu görünüşü almıştır. 1279'da Doğu Anadolu'dan geçen Marco Polo, bölgeyi Turkmenia diye anar. Türkmenlerden önemli bir kısmı elverişli buldukları yerlerde köyler kurarak yerleşik hayatı yeğlemekte idiler. Eskişehir Moğol valisi Nureddin Caca Bey'in 1272 tarihli vakfiyesindeki köy adları, daha bu tarihten önce, Osmanlıların bu ilk yerleşme bölgesinde birçok Türkmen boyunun köyler kurduğunu göstermektedir. Bölgede Çepni, Bayat, Eymir, Avdan, Kayı Türkmen boy adlarını taşıyan köyler buluyoruz.

Türkmen boylarının Anadolu'ya yoğun göçü, 1230 tarihinde Moğolların Azerbaycan'da geniş otlakları gelip almalarıyla başlar. Maraga, Arran ve Mogan ovalarındaki Türkmenler zengin güzel otlakları boşaltmak zorunda kalmışlardır. Türkmenlerin eskiden beri yoğun olarak yerleştikleri bölgeler, Sivas-Amasya-Bozok bölgesi ile Toros dağ silsilesi ve Bizans topraklarına komşu Batı Anadolu dağlık bölgesidir. Bu Türkmenler, ağır vergiler koyan merkezi bürokratik idareye her zaman karşı idiler. Türkmenlerin Selçuklu idaresine karşı büyük ayaklanması Vefâiyye tarikatinden Türkmen şeyhi Baba İlyas ve onun aksiyon

OSMANLI DEVLETI'NIN KURULUSU

adamı Baba İshak idaresinde 1240'daki ayaklanmadır. Üç yıl sonra Moğol kumandanı Baycu Anadolu'yu istila edecektir. Bu korkunç Türkmen ayaklanması Anadolu tarihine yön veren büyük olaylardan biridir. Vefâiyye tarikatından Baba İlyas'ın soyundan gelen Aşık Paşa, Muhlis Paşa ve onların halifeleri Babaîler, Uc'lara göçerek özellikle Osmanlı uc bölgesinde toplum ve kültür hayatında kesin bir rol oynayacaklardır. Ayaklanma bastırıldıktan sonra birçok Babaî dervişi, batı uc bölgelerine göç etmiştir. Bunlardan biri Vefâiyye-Babaî şeyhi Ede-Bali, eski Osmanlı rivâyetlerinde Osman Gazi'nin yakın mürşîdi olarak görünmektedir.

Anadolu Selçuklu Devleti 1235'te Moğolların üstün egemenliğini tanımak zorunda kalmış, asıl Moğol egemenliği 1243'te Moğol generali Baycu'nun kalabalık bir Moğol ordu ve Moğol-Türk aşiretleriyle Anadolu'yu istilâsı ile gerçekleşmiştir. Onüçüncü yüzyıl ikinci yarısında Orta Anadolu'da Moğol baskısı gittikçe güçlenmiş ve Türkmenlerin bu baskı altında Batı Anadolu'yu istilâsına yol açmıştır. Batı uclarında Bizans'a karşı ilk zamanlarda en güçlü beyliği kuran Germiyanlılar, 1240'da henüz Malatya bölgesinde idiler, 1260'larda batıya göçüp Kütahya bölgesine yerleştiler. Galiba, Osman'ın babası Ertuğrul da aşiretiyle bu tarihlerde Eskişehir-Sakarya bölgesine göçmüş olmalıdır.

1277'de Mısır sultanı Baybars'ın yardımıyla Moğol egemenliğine son verme girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Moğol kontrolü, Moğol valilerinin ve İranlı bürokratların Anadolu'da doğrudan doğruya idareyi ele almaları ile son aşamasına erişmiştir. Batı'da gazi Türkmen beyliklerinin, bu arada Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu süreci bu gelişme ile doğrudan doğruya ilgilidir. Anadolu'da Moğollara direnen başlıca güç olarak Türkmenler, İslâm gaza ideolojisini benimseyerek Mısır Memlûklularıyla işbirliğine girmiş ve böylece Anadolu Türklüğünün Moğollara karşı bağımsızlık hareketlerinde siyasi önderliği ele almışlardır. Siyasi güç, böylece Orta Anadolu'dan batı uc'larına geçmiştir.

Oğuz Türkmenlerinin batıya göç hareketleri, Moğollarla çekişmenin temposuna göre zaman zaman kuvvetlenmiş ve azalmıştır. İlhanlı hükümdarların, Türkmen ayaklanmalarını bastırmak için yaptıkları seferler, çoğu kez Türkmen beylerinin boyun eğmesi sonucunu vermişse de, bu baskı zayıfladığı zamanlarda bağımsızlık hareketleri baş göstermiştir.

Al-Umarî 14. yy. başlarında Denizli bölgesinde 200.000 çadır, Kastamonu ucunda 100.000 çadır, Kütahya'da 30.000 çadır Türkmen nüfusu bulunduğunu kaydetmiştir. Selçuklu serhad bölgelerindeki bu Türkmen nüfusunun yoğunluğunu Bizans kaynakları da desteklemektedir.

Kastamonu'dan aşağı Sakarya bölgesine kadar uzanan yerlerde yoğun Türkmen varlığı ve 1290'larda ortaya çıkan olaylar, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu ile doğrudan doğruya ilgilidir. Biz bu olayları çağdaş Bizanslı ve Selçuklu kaynaklardan yakından izleyebilmekteyiz.

Osmanlı Beyliği'nin Doğuşu

Selçuklu Devleti'nin sınır bölgeleri, Akdeniz, Karadeniz ve batı uc'u olarak üç serhad bölgesi olarak örgütlendirilmişti. Her bölgenin başında, Selçuklu sultanının gönderdiği bir emîr (bey) bulunuyordu. Bu Uc'larda daha 13. yüzyıl içinde, Denizli (Tonguzlu), Karahisar (Afyon), Kütahya, Kastamonu, Amasya, klâsik İslâm-Türk medeniyetinin yerleştiği merkezler olarak gelişmişti. Daha ileride dağlık bölgelerde yarı-göçebe savaşçı Türkmenler, çağdaş kaynaklardaki deyimiyile, Etrâk-i Uc, egemendi. Onlar, hinterlandda egemen olan Orta Doğu kozmopolit kültürün, gelişmiş bir şehir hayatının ve merkezî devlet

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

siyasetinin etkisinden uzak idiler. Uclarda, dinsel yaşamda, dervişler ve Orta Asya Türk gelenekleri (Yeseviyye ve Babaiyye) egemendi. Orada savaşçı elemanlar, Alplar, Alp-erenler kendini İslâmî gazâyâ adanmış, kutsal ganimetle yaşayan uc gazileri idi; dinsel yaşama, heterodoks dervişler, genel abdal adıyla tanınmış Türkmen babaları yön veriyordu.

1261 tarihini, Anadolu'da Moğollara karşı geniş Türkmen hareketinin başlangıcı saymak yerindedir. Bu hareket, Türkmen beyliklerinin, bu arada Osmanlı beyliğinin kuruluşu sürecini başlatmıştır. Bu tarihten başlayarak Anadolu iki siyasi bölgeye ayrılmıştır. Biri İran İlhanlı Moğol Devleti'nin ve onların kuklası Selçuklu Sultanların egemen olduğu doğu kısmı, öteki uc Türkmenlerinin egemen olduğu batı kesiti. Selçuk batı sınır bölgesinde kurulmuş Eşref oğulları, Hamid oğulları, Sahib Ata oğulları, Germiyan (Alişir) oğulları ve Çoban oğulları (Kastamonu) ve Selçuklu sınırları ötesinde Bizans toprakları üzerinde fetihle kurulmuş Batı uc beylikleri (Menteşe, Aydın, Saruhan, Karesi ve Osmanlı beylikleri) Türkmen egemenliğinde yarı bağımsız Anadolu'yu temsil ediyordu. Orta Toroslar bölgesinde Kilikya-Çukurova'da küçük Ermenistan'a karşı Memlûk sultanları ile beraber sürekli gaza yapan Karaman Türkmenlerinin Konya'ya karşı ilk saldırıları 1261 yılına rastlar. Aynı yılda Selçuklu sultanı II. İzzeddin Kevkâvûs, Moğolların destek verdiği rakibi karşısında yenilerek yandaşları ile birlikte, uc Türkmenleri yanına sığındı ve sonunda Bizans'a kaçmak zorunda kaldı. Keykâvûs'un batıya kaçışı ile ilgili bir olay, Balkan tarihi ve Balkanlar'da İslâmlaşma ile yakından ilgilidir. Baba Saltuk, Batı'ya göçen babaîlerdendir, onun Dobruca'daki zaviyesi heteredoks dervişlerin merkezi olmuştur (II. Bayezid 1484 Akkerman seferinde onun türbe ve zaviyesini onarmıştır.). Keykâvûs'u destekleyen Türkmenlerden 40 kadar Türkmen obası, kendisine Bizans topraklarında katılmış ve Bizans İmparatoru tarafından Dobruca'da yerleşmelerine izin verilmiştir. Sarı Saltuk'un Türkmenleri, Baba Dağı bölgesinde yerleşmiş ve güçlü Altınordu emiri Nogay'ın koruması altına girmişlerdi. Nogay, Müslümandı ve Sarı Saltuk'un etkisi altında idi. Paul Wittek'e göre, bu Türkmen grubu, Keykâvûs'a bağlılıkları dolayısıyla Keykâvûs/Gagavuz adını almışlardır. Balkan Türklerinin büyük destanı Saltuknâme'de Baba Saltuk, aynı zamanda Balkanlar'da İslâmiyet'i yaymak için savaşan bir alp-eren gazi olarak gösterilir. Sonraları, 14. yüzyıl sonlarında Osmanlılar bu bölgeyi kontrolleri altına alınca Dobruca uc kuvvetlerinin ve heteredoks hareketlerin, özellikle babaî-abdal dervişlerin Balkanlar'da başlıca faaliyet merkezi olacaktır. 1299'da Nogay ölünce, bu Türkmen grubu koruyucularını kaybettiler. Keykâvûs halkının bir bölüğü, Anadolu'ya geri gelmeye çalıştı ise de, çoğu yok edildi. Kalanlar ise, Hıristiyanlaşarak Gagavuz adı altında varlıklarını bölgede sürdürdüler (Gagavuz lehçesinin Anadolu Türkçesi olduğu linguistlerce tespit edilmiştir).

Moğol İlhanlı bürokrasinin merkezî kontrol ve malî sistemine karşı olan yarı göçebe Türkmen boyları Moğolların tahta geçirdikleri kukla Konya sultanlarına karşı idiler. 1284'de Moğolların, Sultan Mes'ud'u (1284-1296) Konya tahtına oturtmaları ve onun saltanat rakibini destekliyen Germiyan Uc Türklerine karşı harekâta girişmeleri üzerine Türkmenler gözlerini batıya, Bizans topraklarına çevirdiler. Sonuçta, Batı Anadolu Germiyan subaşlıları tarafından fethedildi; böylece bölgede 1290-1310 yılları arasında Aydın, Saruhan ve Karesi Gazi Türkmen beylikleri doğdu. Güneyde Teke Türkmenlerinin desteklediği sahil beyi Mentese'nin kurduğu beylik, bölgede kurulan ilk beylikti (1269). Bu beylikler, Osmanlı beyliği gibi, Selçuklu sınırları ötesinde Bizans topraklarında fetihle ortaya çıkmış yeni bir Türkmen beylikleri halkası oluşturuyordu. Batı Anadolu'da ortaya çıkan bu beyliklerden Osmanlı beyliği bu beyliklerin en güçlüsü ve zengini haline geldi (İbn Battuta'nın gözlemi) ve öteki beylikleri işgal etmeye başladı (ilkin 1335-1345'te Karesi beyliğini işgal ettiler).

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Kuruluş süreci, kültürü itibariyle ötekilerden farksızdır. Ege'de gazâ öncüsü öteki beylikler, birer denizci gazi beylik (guzât fi'l- bahr) halinde geliştiler. Osmanlıların önemli bir donanmaya sahip olmaları ise 1330'lardadır. Bu tarihte Kantakuzenos, Orhan'ın donanmasından söz eder. İç Anadolu'ya dönüp egemenlik kurmaları 14. yüzyıl tarihinin temel gelişmelerinden biridir. Bu dönemde Osmanlıların Rumeli'ne geçip Balkanlar'da Bizans mirasını ele geçirerek bir İmparatorluk durumuna yükselmesi başlıca iki temel olaya bağlıdır: Gaza geleneği ve kitle halinde göç.

Gaza ve Osman Gazi'nin Ortaya Çıkışı

İslâm dünyasında, özellikle Anadolu'da gazâ ideolojisinin ve hareketlerinin ön plana çıkmış olması, bir yandan Moğolların Anadolu Selçuk Sultanlığı'nı bozguna uğratarak (1243) Anadolu'da egemenlik kurmaları, öte yandan Mısır, Suriye ve Anadolu'ya karşı Batı'dan haçlı saldırılarına bağlı bir gelişmedir. (1291'de Papalığın İslâm ülkelerini abluka emri, Rodos ve Ege adalarında Lâtin aslından Hıristiyanların yerleşmesi). İran ve Anadolu'da yerleşen İlhanlı Moğol hanlığı Suriye'yi istilâ girişimlerinde bulunuyor ve Papalık ve Bizans ile diplomatik ilişkilere giriyordu. İşte bu durum karşısında İslâm dünyasında kutsal savaş, gazâ, bir ölüm-kalım sorunu olarak ortaya çıktı. Anadolu'da uc Türkmenleri Moğollara ve Bizans'a karşı bu gaza hareketinin ön safında mücadeleye girerken, Mısır'da Salâheddin Eyyubî'nin devleti yerine Memlûk askerî rejimi geliyor (1250-1517) ve Kıpçak Türklerinden Baybars (1260-1277) kumandasında Moğolları Suriye'de ağır bir bozguna uğrattırıyor (Aynı-Calut, 1260). 1277'de Baybars ordusu ile Kayseri'ye gelip Türkmenlerle işbirliği halinde Anadolu'da İslâm egemenliğini yeniden kurma girişiminde bulundu. İşte, Batı Anadolu'da Gazi Türkmen Beylikleri'nin kuruluşunu, 1260-1300 döneminde en yüksek düzeye çıkan bu gazâ etkinlikleri çerçevesinde ele almak gerekir.

O zaman Osman Gâzî, Kastamonu uc emiri Çoban oğullarının emri altında Bizans'a karşı en uzak serhadde savaşan bir boy-beyi idi. Pachymeres ile eski Osmanlı rivâyeti karşılaştırılınca şu tablo ortaya çıkmaktadır: Kastamonu beyleri Bizans'a karşı gazâ hareketini gevşek tuttıkları halde Osman, ucların en ileri bölümünde gazâyı son derece bir atılganlıkla sürdürmüş, bu yanda gazi alpların gerçek önderi durumuna yükselmiştir.

Osman Gazi ortaya çıkmadan önceki durum, Pachymeres ve Aksarayî'de şöyle anlatılır. 1291'e doğru Kastamonu'da Selçuklu emiri ünlü Hüsameddin Çoban soyundan Muzafferüddin Yavlak Arslan, sipah-bed-i diyar-i uc unvaniyle hüküm sürüyordu. Pachymeres, Osman Gazi'nin zuhurunu Kastamonu emiri "Amurius oğulları", yani Çoban oğullarına bağlar. Onun "Melek Masur ve Amurius oğulları" hakkında verdiği karışık bilgileri çağdaş Selçuklu kaynağı Aksarayî aydınlatmaktadır. Bu kaynağa göre, Keykâvûs'un oğulları Kırım'dan Anadolu'ya döndükten sonra onlardan Mesud, Argun Han'dan Selçuklu tahtını elde etmiş, kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan'ı uc bölgesinde (muhtemelen Akşehir civarında?) yerleştirmişti. Argun Han'ın ölümü ve Keyhatu'nun Han seçilmesinden (22 Temmuz 1291) sonra İran moğolları arasında başlayan taht kavgaları sırasında Anadolu anarşi içinde kaldı. Uclarda Türkmenler baş kaldırdılar. Kılıç Arslan da kardeşi Mes'ud'a karşı ayaklandı. Keyhatu Han'ın ordusuyla gelmesi üzerine (1291 Kasım) Kılıç Arslan Kastamonu ucuna gitti ve oradaki uc Türkmenlerini etrafına topladı ve eskidenberi Mes'ud'a taraftar bulunan uc emiri Yavlak Arslan'ı öldürdü. Keyhatu tarafından ona karşı gönderilen Sultan Mes'ud evvela yenildi (Pachymeres, Melik Kılıç Arslan yerine bu Masur'u, yani Mes'ud'u koymakla yanılmıştır), Mesud sonra yanındaki Moğol kuvvetleri sayesinde galebe çaldı (Aralık 1291). Kılıç Arslan kaçmış ise de Yavlak Arslan'ın oğlu Ali nihayet bir baskınla onu katletti, 1291 olaylarından sonra Selçuklu-Moğol bağımlılığın

OSMANLI DEVLETI'NIN KURULUŞU

çıkmiş olan Çoban oğlarından Ali, uzakta batıda Bizans topraklarına saldırılara başlamış, Sakarya nehrine kadar bölgeyi feth etmiş, hatta akınlarını nehrin öbür tarafına kadar ilerletmişti. Fakat sonraları Bizanslılarla barışçı ilişkiye girdi. Osman Gazi'nin bölgesi, ortaya Sakarya vadisinin beri yakasında Söğüt bölgesinde bulunuyordu. Pachymeres açıkca bildirmektedir ki, Ali akınlarını durdurunca, Osman Gazi, akın liderliğini üzerine aldı ve Bizans topraklarına karşı şiddetli gaza faaliyetine başladı. Gaziler şimdi onun bayrağı altında toplanmağa başladılar. Pachymeres, Osman'ın başarıları üzerine gazilerin Paphlagonia'dan, yani Kastamonu emirine tâbi bölgeden geldiklerini açıklar. İşte Çağdaş Bizans kaynağındaki bu açıklamalarla Osman tarih sahnesine çıkmış oluyor. Osman'ın gaza etkinliklerini ve Osmanlı Beyliği'ni nasıl kurduğunu aşağıda anlatacağız.

Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman zamanında Anadolu'da ortaya çıkan tüm beylikler tipik patrimonyal devletçiklerdir. Patrimonyal devlette ülke ve reaya hanedan kurucusunun atadan mirası, mülkü gibi algılanır. Bu nedenle beylikler kurucusunun adını almıştır: Aydın ili, Menteşe ili, Saruhan ili gibi. Osmanlı Devleti de kurucusunun adıyla Osmanlı Beyliği diye anılmıştır. Gerçekten ilk savaşçı grup; gazâ liderinin, kutsal savaş ve ganimet için etrafına Alplar ve nöker/yoldaşlar toplamasıyla ortaya çıkar (bu konu için ileride Alplar). Nöker/yoldaşların mutlaka kan akrabalığına dayanan bir klanboydan gelmesi şart değildir. Daha ziyade dışardan gelen "garîbler", ganimet için savaşmaya hazır yabancılar, kullar olabilir. Orhan'ın imamı İshak Fakî'ya (Fakîh) kadar inen en eski rivayette, Osman Gazi'nin nöker/yoldaşları, bu biçimde onun bayrağı altında toplanan çeşitli kökenden insanlardır. Oruc Tarihi'nde yazıldığı gibi "bu Osmânîer garîbleri sevicilerdir" ve bu gelenek Osmanlı tarihinde sonuna kadar devam etmiştir. Hanedana bağlanan yabancılar, daima sultanın yakınları olmuştur. Bu savaşçı grubu birleştiren etken, bir yandan "doyum", ganimet olmuşsa, öbür yandan kutsal savaş, gazâ olmuştur. Kızıl börk giyip gaziliğe özenen ve alpların hizmetine giren aşiret Türkmenleri ise belki çoğunlukta idiler.

Osman Gazi'nin, gâziyân için gösterdiği son hedef, Selçuklu Süleymanşah'ın (1075-1086) payitahtı olup 1097'de Haçlıların aldığı İznik'tir. Onun Köse Mihâl ve Samsa Çavuş ile işbirliği yaptığı Mudurnu-Göynük "doyum" seferi ve feth ettiği Sakarya'nın geçit şehirleri, Lefke, Mekece ve Geyve İznik'in fethine hazırlıktır. İznik, bu uc Türkleri için tekrar İslâma kazandırılması gerekli bir kutsal amaçtı. Eski menâkıbname riyâtinde, 1078'te İznik'i fethedip payitaht yapmış olan Selçuklu Kutalmışoğlu Süleymanşah; Osman'ın dedesi olarak benimsenmiştir. Başka deyimle, İslâmî kutsal savaş, Osman'ı ve onun gibi bu ucda, gazâ serhaddinde savaşan alplar ve alp-erenleri harekete geçiren, "doyum" akınlarına anlam kazandıran kutsal ideolojidir. Başlangıçta Aygıt Alp, Turgut Alp, Konur Alp, Hasan Alp, Akça Koca, Samsa Çavuş gibi uc liderleri bağımsız hareket ediyorlardı. Zamanla onlar, Osman Gazi'nin "yoldaş"ları oldular; zira Osman Gazi, çağdaş gözlemci Pachymeres'in kanıtladığı gibi, bu uc'da en atılgan, en başarılı gazâ öncüsü durumuna gelmişti. Öbür yandan rivâyetin anlattığına göre, uc toplumunda, Babaî dervişlerin en saygılı kişisi Vefâiyye halifelerinden Ede-Bali, Osman'a teberrükte bulunmuş, Tanrı'dan gazâ önderliği beşâretini vermiştir (Ede-Bali'nin bu uc'da Vefâiyye halifesi olduğunu çağdaş bir kaynak, Elvan Çelebi Menâkıbnâmesi açıklar, bak. ileride). Hanedana Tanrı'nın dünya egemenliği bağışladığı hakkında çok rastlanan rüya motifi ise, kuşkusuz sonraları eklenmiş bir hikâyedir.

Osman'ın ve sonraları Osmanlı sultanlarının Vefâiyye şeyhleriyle yakınlığı tarihî bir gerçektir. Türk-Moğol geleneğine göre "anda", veya ritüel yeminle gerçekleşen nökerlik/yoldaşlık kurumu, böylece İslâmî gazâ ideolojisiyle kaynaşıyor, Osman Gazi'yi ucların en ileri kutsal savaş lideri durumuna yükseltiyordu. Kuşkusuz, bu durum, Osman'ın

OSMANLI DEVLETI'NIN KURULUSU

kariyerinde siyasî formasyon yolunda ilk aşamadır. Osman geleneksel rivâyette daima Osman Gazi diye anılır ve onun torunları da en ziyade bu unvanla övünürler (bak. ileride Gazâ).

Birinci aşamada Osman Gazi'nin harekât üssü Söğüt'tür. Devletin doğuşunda ikinci aşama, Karacahisar (Eskişehir'e 7 km uzaklıkta)'ın fethidir. Rivayete göre bu fetih onu gazilikten uc beyliğine yükseltmiştir. Osman Gazi döneminde tüm Anadolu Türkmen beyleri, Selçuk sultanının bir menşûrle atadığı beyler/emîrler durumunda idiler ve onlardan hiçbiri sultan unvanını almaya cesaret edemezdi. Böyle bir hareket, meşrû hükümdara, Selçuk sultanına ve İlhan'a karşı isyan anlamına gelirdi. Selçuk Devleti kadrosunda, sınır bölgelerinde sultanın menşûru ile atanmış "sipâh-bed" veya "sipeh-sâlâr" unvanı ile emirler vardı. Onların emrinde sınırın en ileri kesimlerinde yerel Türkmen uc beyleri, gazâ faaliyeti gösterirlerdi. Osman Gazi'nin bu uc-beylerinden biri olarak, Kastamonu bölgesi sipah-sâlârı olan Çobanoğullarına bağlı olduğuna yukarıda işaret ettik. Demek ki, Osman için o zaman şöyle bir hiyerarşi mevcuttu. Osman, Kastamonu emîrine, o da Selçuklu sultanına, Sultan da İran'daki İlhan'a bağımlı idi. Siyasî otorite, bu bağımlılık zinciri içinde meşrûluk kazanırdı. Menâkibnâme geleneğinde, Osman Gazi'nin Karacahisar fethi üzerine (1288) Selçuk sultanından bir menşûr ile resmen sancak beyliği unvanı aldığı iddia edilmiştir. Bu sonradan eklenmiş bir iddia olabilir. Osman oğlu Orhan Gazi'nin 761/1360 tarihli vakfiyesinde Osman Gazi, Bik (Bey) diye anılmıştır. Herhalde Osman, daha sağlığında, beylik iddiasında bulunmuş olmalıdır. Karacahisar fethinden sonra bu bağlamda, eski-rivâyette Osman'ın devlet politikasına ait kararları üzerine ilginç bir bölüm ayrılmıştır (Âşıkpaşa-zâde 9. Bab). Kardeşi Gündüz ile konuşmasında Gündüz yağma akınlarına devam önerisinde bulunur. Buna karşı Osman, der ki, "bu nevâhîlerümüzü yakıp yıkıcağ, bu şehrimüz kim Karacahisardur, ma'mûr olmaz. Olası budur kim, komşularımız ile müdârâ dostlukların edevüz". Osman, Germiyan tarafından gelen yağma akınlarına karşı bölge Hristiyanlarını koruma görevini üstlenmiş, fetholunan yerlerde yerli Hristiyan halkı, köylü ve şehirliyi "istimâlet" ile yerlerinde bırakıp korumuştur. "İstimâlet", hoşgörü ile kendi tarafına kazanma anlamındadır. Osmanlı kaynakları, istimâletin, Osmanlı fetihlerinde ve devletin kolaylıkla yayılışında önemini vurgularlar. Âşıkpaşa-zâde (Bab 13) diyor ki: "Bu dört pâre hisarları (Bilecik, Yarhisar, İnegöl, Yenişehir) kim aldılar, vilâyetinde adlû dâd ettiler, ve cemî' köyleri yerlü yerine gelüp mütetakkin oldılar. Vakitleri kâfir zamanından daha eyü oldı belki. Zira bundaki kâfirlerin rahatlığını işidüp gayrı vilâyetlerden dahi adam gelmeye başladı". Geyve fethinde (20. Bab) "halkını emn ü amân ile inandurdılar". Rum halkı, İslâmın "zimmet" hukuku dairesinde koruma, Rum Ortodoks rahiplerinin ayrıcalıklarını tanıma, Osmanlı egemenliğinin hızla yayılış sırrını açıklar (bak. İleride istimâlet). İslâm devletinin egemenliğini kabul eden gayrimüslimler, "zimmi" haklarını kazanır, onların canını malını himaye ve dinlerini icrada serbestlik, devlet için dinî bir borçtur. Osmanlılar bir yeri zorla fethetme girişmeden önce, üç kez teslim önerisinde bulunurlar, kabul edilirse amân verirler, şehirlere "amân-nâme" veya "ahdnâme" ile güvenceler tanınırlardı. Karacahisar fethinden sonra ikinci aşama, 699/1299 yılında Eskişehir'in batısında Bilecik, Yarhisar, Yenişehir ve İnegöl Tekfurularının hisarlarını fethettiği zaman gerçekleşir. Rivâyete göre o zaman Osman kendi adına hutbe okutmuş, bağımsızlık iddiasında bulunmuştur. Öyle görünüyor ki, Menâkibnâme, bu aşamada Osman'ı, öbür Türkmen beyleri gibi bağımsızlığa hak kazanmış, kendi adına hutbe okutabilecek bir İslâm hükümdarı gibi göstermeye çalışmaktadır. Menâkibnâme, Osman'ın 699/1299 yılında Karacahisar'da kendi adına hutbe okuttuğunu, bağımsızlık iddiasında bulunduğunu (14. Bab), kendi töre/kanununu ilân ettiğini (15. Bab), kadı tayin ettiğini, özetle bağımsız beyliğini bir Türk-İslâm saltanatı gibi teşkilâtlandırma işine giriştiğini anlatmaktadır. Başka deyimle, Menâkibnâme'yi yazan (Yahşi Fakîh) veya anlatan

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

(Orhan'ın imamı İshak Fakîh) bağımsız Osmanlı Devleti'nin bu tarihte doğduğu bilincindedir. Şimdiye kadar tarihçiler onu izleyerek bu tarihi, devletin gerçekten ve hukuken kuruluş tarihi olarak kabul etmişlerdir. Devletin kuruluşu, her şeyden önce, egemenliğini Tanrı'dan aldığına inanılan karizmatik bir liderin ortaya çıkışına bağlıdır. Tabii, liderin ülkesi, vergi ödeyen geniş bir halk kitlesi yani reayası gerekli koşullar olarak düşünülür. Yazıcızâde Ali (Târîh-i Âl-i Selçuk, 30a, yazılışı II. Murad devri) bu koşulları şöyle anlatır: "Pâdişâhların devleti ve hürmeti nöker ve il ve memleketledir. Eğer nöker ve il ve raiyyet olmayacak olursa pâdişâhlık mümkün değildir" (nöker, lidere "anda" ile bağlanmış, ona ölüme kadar sadık yoldaş demektir. İl ve memleket, vergi veren tâbi halkın oturduğu ülke anlamındadır). Çoğu kez önemli bir zafer, Tanrı desteğinin açık bir işareti kabul edilerek, karizmatik liderin ortaya çıkmasında ve hanedan kurma yolunda kesin olay sayılır.

Bu eski rivâyet, Osmanlı devleti için başlangıçtan beri bağımsızlık iddia eden sonraki Osmanlı sultanları zamanında eklenmiş olmalıdır. Herhalde, Bilecik-Yenişehir bölgesinin fethi Osman'ın kariyerinde kesin bir gelişme aşamasını ifade eder. Bu fetihden az sonra, 1302-1303 yıllarında Osman doğrudan doğruya Bizans Devleti'nin Bithynia'da iki önemli merkezini, İznik ve Bursa'yı abluka altına alacaktır.

Bizans'tan Batı Anadolu topraklarını fetheden öbür beyler gibi Osman Bey de, kuşkusuz 1299'da Selçuk sınırları ötesinde geniş bir bölgeyi egemenliği altına almış, birçok şehir ve kalelere hükmeden bir bey durumuna gelmiştir. Bundan sonra Osman, Selçuk Sultanına tâbi yerel Tekfurlarla değil, doğrudan doğruya Bizans İmparatorluk kuvvetlerine karşı savaş vermek zorunda kalacaktır. Bu tarihlerde gerek Selçuklu sultanları, gerekse onların metbûu İlanlıları artık bu uclarda kontrolü kaybetmiş bulunuyorlardı.

Özetle, Osman'ın Beyliğine dair eski rivâyetteki aşamaları bir çırpıda efsâne diye bir yana bırakacak yerde tarih kritik metoduna göre dikkatle incelenmek gerekir. Evvelâ, kaynağımız Karacahisar Tekfurunun sultanının bir harâc-güzârı olduğunu kaydeder. Karacahisar, Eskişehir'den 7 km. kadar uzakta sarp bir tepe üzerinde kurulmuş kuvvetli bir hisardır. Selçuklu sultanı haraç ödeme koşuluyla bu hisarı tekvuru elinde bırakmıştır. Dârü'l İslâm'a dahil bu Tekfur, bir harâc-güzâr olarak sultanın himayesi altındadır, ona saldırmak sultana isyan anlamına gelir; fakat rivâyete göre, Tekfur Osman Gazi'ye, yani Müslümanlara saldırmış, böylece İslâm hukukuna göre "illik"ten çıkıp "yagılık" durumuna düşmüştür. Rivâyete göre sultan, "Karacahisar Tekvuru bizüm ile yagı olmuş" demiş. O sırada, Orta Anadolu'da İlanlı kumandanı Bayancar'ın saldırısı haberi üzerine sultan sözde kuşatmayı Osman'a bırakmış ve kale Osman tarafından fetholunmuş. Öte yandan biliyoruz ki, çağdaş Selçuk kaynağı Aksarâyî'nin Müsâmeretü'l-Ahbâr adlı kroniğine göre, III. Alâeddin Keykubad (1298-1302) zamanında İlanlı generali Bayancar Anadolu'da Moğol kuvvetlerinin başına getirilmiş, ona karşı bu mevki için isteyen öbür İlanlı kumandanı Sülemiş isyan bayrağını kaldırmıştır (1299). Görülüyor ki, Osman'ın Karacahisar fethi (1288) ile Bayancar olayı (1299) arasında bir ilişki kurmak güçtür. Öbür yandan, III. Alâeddin Keykubad'ın 1298-1302 arasında Selçuklu tahtında oturduğu kesindir. 1299 yılına ait olaylar, Osmanlı kroniğinde 1288'de Osman'ın Karacahisar fethiyle karıştırılmış olmalıdır. Özetle, Osmanlı rivâyeti, Sultan'ın bir harâc-güzârı olan Karacahisar Tekvuruna karşı 1288'de Osman'ın saldırısını meşrû gösterme çabası içindedir ve Sultan Alâeddin ile ilgili 1299'da vukubulan olayları karıştırmış görünmektedir. 1288'de Selçuk tahtında Alâeddin değil, II. Gıyâseddin Mes'ud oturmakta idi. Sülemiş isyanı (1299), Osman'ın bağımsızlık iddiasıyla ilişkili olabilir. Çünkü bu isyan sonucu, uzak uc bölgeleri İlan'ın otoritesi altından fiilen çıkmış oluyorlardı.

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Bu koşullar altında Osman, 1299'da fiilen bağımsız bir bey durumundadır ve önemli siyasî girişimlerde bulunmaktadır. O, bu tarihte yine Konya Selçuk sultanının harâc-güzarı güçlü Bilecik tekvuruna karşı harekete geçmiştir. 1299'da Yenişehir uc merkezinden doğrudan doğruya İznik'i tehdit etmektedir; 1302'de Osman, 1204-1261 döneminde Bizans İmparatorluğu'nun, daha önce 1078-1097 döneminde de ilk Selçuklu payitahtı olan İznik'i fethetme girişiminde bulunacaktır. (Rivâyet, Osman'ın Bilecik'e bir Selçuklu harâc-güzarına karşı hareketini meşrû göstermek için bir düğün ve kopol hikâyesi anlatmaktadır. (bak. Âşık Paşazâde 12. Bab)

Herhalde, 1288-1299 döneminde Anadolu'da ortaya çıkan olaylar gözönünde tutulmadan Batı Anadolu'daki gelişmeler anlaşılmaz. 1284-1288 dönemi Selçuklu Anadolusu'nda bir kargaşa dönemidir. 1284'te Argun Han, Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev'i idam etmiş ve yerine Gıyâseddin Mes'ud'u birinci defa Selçuk tahtına oturtmuştu. Ona karşı Karaman ve Eşrefoğlu kuvvetleri Konya'yı aldılar ve Keyhüsrev'in iki oğlunu tahta oturttular. Türkmen beylerini cezalandırmak için Argun Han, oğlu Keyhatu'yu (Geyhatu) büyük bir Moğol ordusuyla Anadolu'ya gönderdi. Keyhüsrev'in oğulları yakalanıp ortadan kaldırıldı. Sultan Mes'ud'la birlikte Keyhatu Konya'ya girer. 1288'de Germiyanlılar dahil, Türkmen beyleri Sultan Mes'ud'a itaat ederler. İşte bu bağlamda Osman Gazi Karacahisar'ı fethetmiş görünüyor. Keyhatu'nun gelişiyle, Orta Anadolu'da Moğol-askerî ve malî kontrolü her zamandan daha kuvvetle yerleşmiştir. Konya Selçuklu pâyitahtında artık bürokrasi tümüyle İlhan'ın İran'dan gönderdiği İranlı bürokratların eline geçer. Osman'ın komşusu güçlü Germiyan beyliği, İlhanlı tehdidi altında Osman'a karşı harekete geçecek durumda değildir ve Osman'ı Moğollardan ayıran bir yastık devlet durumundadırlar. 1291-1292 döneminde Keyhatu'nun Uc Türkmenlerine karşı sert tedip harekâtına tanık oluyoruz. Konya'da Sultan Mes'ud, tamamıyla Moğollar elinde güçsüz bir oyuncak durumundadır. 1298'de İlhan, III. Alâeddin Keykubad'ı onun yerine Konya tahtına oturtacaktır. 1302'de Mes'ud ikinci defa Selçuk tahtına gelecek, onun ölümüyle (1308) birlikte Anadolu'da Selçuk saltanatı son bulmuş olacaktır. Görülüyor ki, Osman Gazi'nin 1288'den bu yana Uc'da Bizans'a karşı gittikçe artan saldırılarını gerisinden önleyecek bir güç kalmamıştır. Komşusu güçlü Germiyanlılar, Orta Anadolu olaylarıyla oyalanmakta, Selçuk sultanı gücünü tamamıyla kaybetmiş bulunmakta ve Moğol hanları kendi aralarında taht kavgaları ve Anadolu'ya gönderdikleri askerî valilerin isyanları ile uğraşmaktadır. 1299-1300 yıllarında İlhan, Süleymiş'e karşı Anadolu'ya birbiri arkasından ordular göndermek zorunda kalmıştır.

1299-1302'de Moğol kontrolünün zayıflamasından yararlanan Osman ve tüm öteki Uc beyleri Bizans şehirlerine karşı genel bir saldırıya geçmişlerdir. 1302'de Osman gelip İznik'i kuşatmıştır. Osman öldüğü zaman (1324), beylik öteki beylikler gibi oldukça geniş bir bölgeyi egemenliği altına almış, şehirleri, ordusu ve de bir bürokrasisi olan bir devletçik haline gelmiş bulunmakta idi. Beylik durumunu kanıtlayan bir belge bize kadar gelmiştir. Bu belge, Mekece vakfına ait bir tevliyet nişanıdır. Belge sonradan yapılmış bir kopya olmayıp orijinal nüshadır ve 724 yılının Rebi'ülevvel ayının ortalarında/1324 Mart ayında yazılmıştır. Aynı yılda Osman'ın ölümünden hemen sonra düzenlediği açık olan bu belge, tavâşî (hadım) ağalarından Şerefeddin Mukbil'i zaviyenin mütevillğine atıyor.

Şahitler arasında Osman Gazi'nin çocukları Çoban, Melik, Hamîd, Bazarlu, Fatma Hatun sıralanıyor. Ömer Bey kızı Malhatun da tanıklar arasında yer alıyor. Farsça gelişmiş bürokratik kurallara göre yazılmış bu belge, Osman'ın bu çeşit belgeleri çıkarabilen kâtiplere, yani bir bürokrasiye sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Zaten, 15. yüzyıl tahrir defterlerindeki kayıtlar, Osman'ın, Ede-Bali dahil birçok derviş, ahî ve fakîya (fakîh) vakıflar yapmış olduğunu ortaya koymaktadır. Tevliyet'in bir hadım ağasına verilmiş olması,

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Osman'ın bir sarayı olduğuna kanıt kabul edilebilir. Özetle diyebiliriz ki, Osman Bey zamanında Osmanlı Beyliği; Aydın Beyliği, Karaman Beyliği gibi tam teşkilâtli bir beylik olarak kurulmuş, Bizans'a karşı önemli başarılar kazanmış ve oğlu Orhan hiç itiraza uğramadan onun yerine beylik tahtına oturmuştur. 1334'te Arap Seyyahı İbn Battuta, Bursa'yı ziyaret ettiğinde Orhan'ı şöyle tanıtıyor. "Bu sultan Türkmen hükümdarlarının en büyüğü, servet, toprak ve askerî kuvvetler bakımından en ileride olanıdır. Elinde olan kaleler yaklaşık yüz kadardır, kendisi zamanının büyük kısmını devamlı bu kaleleri ziyaret edip, durumlarını gözden geçirip ıslâh etmekle geçirir... Babası İznik şehrini yirmi yıl abluka altında tutmuştur, alamadan ölmüş, adı geçen oğlu Orhan, şehri 12 yıl daha kuşatarak almıştır. Kendisiyle orada buluştum, bana büyük meblağda para gönderdi". Bu tasvir, Osman'ın ölümünden ancak 10 yıl sonrasına aittir. Özetle, Osmanlı Beyliği, kesinlikle fiilen Gazi Osman Bey tarafından kurulmuş, Orhan zamanında bir sultanlık halinde gelişmiştir.

Bapheus (Koyunhisar) Savaşı (27 Temmuz 1302)

Osman'ın bir hanedan kurucusu durumuna gelmesi, 1302'de bir Bizans ordusuna karşı zaferiyle ilgilidir. Bilecik-Yenişehir bölgesinin fethinden (1299) sonra Osman Gazi, Bithynia'da Bizans'a ait iki merkezi, İznik ve Bursa'yı almak için harekete geçmiştir. İznik üzerine yürümeden önce gerisini koruma altına almak için Bursa ovası tarafında Marmaracık ve Koyunhisar'ı itaat altına alır ve 1300'de Avdan dağlarını Kızılhisar vadisinden geçerek İznik ovasına iner ve şehri kuşatır. Osman'ın İznik kuşatması ve İmparatorun şehri kurtarmak için Heteriarch Muzolon kumandasında gönderdiği orduya karşı kazandığı Bapheus zaferi hakkında çağdaş Pachymeres ve Anonim Tevârih-i Âli Osman etraflı bilgi verirler. Osman'ı tarih sahnesine çıkaran bu önemli olay üzerinde bu iki kaynağın karşılaştırılmasıyla şu sonuçlara varmaktayız. Osmanlı anonim tarihin verdiği ayrıntılara göre ilkin İznik'e götüren vadi girişinde stratejik Köprühisar (bugün aynı adla genişçe bir ırmak Göksu üzerindedir) alındı. Osman'ın kuvvetleri ilkin ovada etrafı tahrib ve yağma yaptılar. Osmanlı ordusuna karşı kaleden düşmanın yaptığı çıkarmalar püskürtüldü. Fakat İznik'i her yandan kuşatmak olanaksızdı. Etrafı bataklık ve göle açılan kapı İstanbul ile ulaşmaya imkân veriyordu. Osman, çekilmeden önce şehri sürekli abluka altında tutmak ve açıklıkla teslim almak amacıyla dağ tarafında bir "havale" kulesi yaptı ve Draz Ali kumandasında küçük bir kuvvet yerleştirdi (Bugün dağ eteğinde Draz Ali Köyü ve Draz Ali Pınarı halâ aynı adla görülür: Osmanlı kaynağı bu pınarı da zikreder). İznikliler İmparatora haberci gönderip şayet yardım gelmezse teslim olmak zorunda kalacaklarını bildirdiler. "Çün İslambol Tekfuru bu hâle vakıf oldu, hayli gemi cem' edüb içine çok eşkerler koyub gönderdi kim varalar gazileri İznik üzerinden ayıralar... Gaziler dahi ol kâfirler çıkacak kenerda pusuya girip pinhan olup durdular. Bu yanadan kâfirler dahi gemilerin sürüp varıb Yalak-Ovası'nda ol kenara iskele urub bir gece çıkmışa başladılar. Kara yere döküldüler. Herbiri atların ve esbabların çıkarmağa çalışırken gaziler dahi gâfilen Allah'a sığınub tekbir getürüb cümle. hamle edüb at salıb kâfirler arasına koyulub kılıc urdular. gemi içinde olanlar gemilerin alub göçüb gitmek ardınca oldular".

Savaşın vuku bulduğu Yalak-Ova, Yalak-Deresi'nin (bugün aynı adla) Hersek-Dili'ne vardığı ovadır. Yalova'nın doğusundadır. Savaşla çağdaş Pachymeres bu savaş üzerinde bazı ek ayrıntılar vermekle beraber, Anonimlerle uyum içindedir. Pachymeres'e göre, İmparator II. Andronikos İznik'i kurtarmak için Heteriarch Muzalon komutasında bir ordu göndermiştir. Bu ordu, İstanbul'dan gelen kuvvetler, Alan ücretli askerleri ve yerlilerden oluşan 2000 kişilik bir kuvvetti. Bu gruplar arasında anlaşmazlık vardı. Yalak-Dere'den kıyıdaki ovaya çıkmadan önce Bapheus kalesi yola hakimdir. (Bu kale Osmanlı kaynaklarında Koyunhisarı diye geçer. Bugün tepedeki harabesine Çoban-Kale denir. Bu

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Koyunhisarı Hammer'den beri Bursa'ya yakın Koyunhisar'la karıştırılmıştır.) Osman'ın öncü kuvvetleri ilk kez burada başarılı oldular. Bu başarı Osman'a kıyıya inme ve Bizans ordusunu karşılama imkânı verdi. Pachymeres'e göre Bizans'ın hazırlıklarını haber alan Osman, etraf Türkmenlerinden yardım istemiş ve kalabalık bir orduyla Bizans askerine karşı çıkmıştır (Gazi beylikler arasında işbirliğine ait başka misâlleri biliyoruz).

Osman'ın ordusu yaya ve süvarilerden oluşuyordu. Pachymeres'e göre bozguna Bizans ordusunda baş gösteren anlaşmazlıklar yüzünden olmuştur. Alanlar iyi savaşmış, fakat Bizans askeri ve yerli yardımcıları paniğe kapılmışlardır. Bapheus (Koyunhisar) savaşı için Pachymeres'in verdiği tarih 27 Temmuz 1302'dir. Osmanlı kaynağına göre Koyunhisar savaşı Hicrî, 702 (başlangıcı 26 Ağustos 1302 tarihine düşer). Böylece savaşın tarihi üzerinde de iki kaynağımız birleşir.

Bir İmparatorluk ordusuna karşı kazanılan bu zafer, Osman'ı bölgede karizmatik bir bey durumuna getirmiştir. Pachymeres onun bu zaferle şöhretinin Paflagonya'ya (Kastamonu) bölgesine kadar yayıldığını ve gazilerin onun bayrağı altına koşuştuklarını kaydeder. 15. yy. sonlarında tarihçi Neşrî, onun beyliğini ve bağımsızlığını haklı olarak bu tarihe kor. Bapheus (Koyunhisar) savaşı, Osman'a bir hanedan kurucusu karizmasını kazandırmış, kendisinden sonra oğlu Orhan itirazsız beylik tahtına geçmiştir. Biz 27 Temmuz 1302 tarihini Osmanlı hanedanının, dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin kesin kuruluş tarihi olarak kabul edebiliriz.

Böylece 1300'lerde Osman, Bithinya'da Bizans egemenliğini tehlikeye düşüren önemli bir siyasi- askeri güç olarak ortaya çıkmıştır. Pachymeres gibi Osmanlı yazarı Yazıcızade de 1300'den sonra Osman'ın şöhretinin uzak İslâm memleketlerine yayıldığını ve her taraftan "göç göç ardınca Türk- evleri gelip dolduğunu" kaydeder. O zaman olayları izleyen Pachymeres'in kaydı, Bizans'ın Osmanlı tehdidini ne kadar ciddi, karşıladığını gösterir. Bizans İmparatoru o zaman Osman'ı durdurmak için İran'da Gazan Han, onun ölümünden sonra da Olcaytu Han'a prenses Maria'yı zevce olarak önermek ve bir Moğol ordusunu tahrik etmek girişiminde bulunmuştur.

Osmanlı Beyliği'nin kesinlikle kurulduğu tarihte Batı Anadolu'daki duruma bir göz atalım. 1300'lerde Batı Anadolu'da Germiyan oğlu ve onun kumandanlarıyla Menteşe'nin damadı Sasa tarafından yapılan fetihler Bizans için daha hayati mahiyette sayılıyordu. İmparatorluk hükümeti 1278'de ve 1296'da bu Fetihleri geri almak için bu tarafa iki İmparatorluk ordusu göndermiş, fakat bir netice alamamıştı. Alan ve Katalan ücretli askerlerinin cevelanı da hiç bir sonuç vermedi. Katalanlar çekildikten hemen sonra Ephesus (Selçuk) düştü (1304). Aydın oğlu Mehmed Bey Birgi (Pyrgion) u aldı (1308) ve merkezi yaptı; beyliğini İzmir'e kadar genişleterek Batı Anadolu'nun en kuvvetli beyliğini kurdu. Saruhan Bey Manisa'yı alarak (1313) pâyitahtı yaptı ve böylece bağımsız Saruhan Beyliği kesin şekiliyle ortaya çıktı. Daha kuzeyde 1293'ten beri Mysia, Karesi Bey'in baskısı altında idi. O, Balıkesir (Plaeocastron)'i zaptetti ve nüfus yerleştirerek merkezi yaptı. Bu beylik, Marmar Denizi, Çanakkale Boğazı ve Edremid körfezine kadar yeni fütühatla genişledi. Onun doğusunda Osman Bey'in ülkesi geliyordu.

Uc beylerine karşı şiddetle hareket ederek onları itaat altına sokmaya çalışan Anadolu Moğol valisi Timurtaş efendisi İlhan'a karşı başkaldırdı. Sonunda 1328'de Mısır Memlûkleri yanına kaçmak zorunda kaldı. İlhanlı devlet gelir defterinde 1349 yılında Ucat adı altında Karaman, Hamid oğulları, Tonguzlu (Denizli) beyleri, Aydın'da Umur Bey, Germiyan, Orhan (Osmanlı), Gerdebolu (Gerede), Kastamonu, Eğridir, Sinop hâlâ Moğol devleti

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

hududları içinde getiriliyorsa da, bu uc beyleri gerçekte bağımsız duruma gelmişlerdi. Orhan'ın ilk Osmanlı akçasını 727/1326-1327'de bastırıldığını ileri sürülmektedir. Fakat onun sultan olduğu tarih Abusaid Han'ın ölümü üzerine 1336 yılıdır.

Uc Toplumu ve Kültürü

Savaş, şeyhlerin desteklediği gazi liderler etrafında, çoğu zaman bu liderlerin adını taşıyan grupların teşekkülünü sağlar. Gaziler, başarı gösteren ünlü liderler, beyler, etraflarına toplanırlar, onun bayrağı altına koşarlar. Türkmen göçebelerin hakim olduğu Selçuklu uclarında bu liderler çoğu zaman boy beyleridir. Fakat devlet kuran bu beylerden bir çoğunun eski selçuk emirleri arasından çıktıklarını gördük. Bu gazi beyler merkezi hükümete umumiyetle vergi vermezler, yahut tâbiiyetlerini göstermek üzere lafzî mahiyette bir şey gönderirler. Uc hayatı büyük tehlikelerle dolu olup şahsi teşebbüsü ister. Zira serhaddin öte tarafında aynı ruhla hareket eden Hıristiyan serhad teşkilâtı, batı ucunda Bizanslı akritai vardır. Etnik bakımdan uc cemiyeti çok karışıktır. Buraya hareket kabiliyeti büyük göçebelerle merkezden kaçan siyasi muhallifler, rafizîler, maceracûlar kaçıp sığınmışlardır. Hinterlandda hakim muhafazakâr yüksek medeniyet şekilleri (teoloji, saray edebiyatı, şer'î hukuk) karşısında uca mistik ve eklektik henüz kalıplaşmamış bir hak kültürü (rafizi tarikatlar, mistik ve epik bir edebiyat, örfi ve milli hukuk) hakimdir.

Eski Osmanlı rivayetlerinde Osman Gazi'nin hayatına ait kayıtlar bu hayat tarzını kuvvetle aksettirmektedir. Bu menâkıbnamelerde realitenin oldukça tahrif edilmiş olduğunu unutmamalıyız. Osmanlılar, Oruc Tarihi'ne (s. 3)'a göre "Gâzilerdir ve gâliplerdir, fî sebîlillah hak yoluna durmuşlardır, gazâ malını cem' edüp Hak'ka harc edicilerdir ve Hak'tan yana gidicilerdir. Din yoluna gayretlüdürler, dünyaya mağrûr değillerdir. Şerîat yolunu gözeticilerdir ehl-i şirkten intikam alıcılarıdır." 1354'te onlar Gregory Palamas'a, İslâm hakimiyetinin sürekli batıya doğru yayılışını Tanrı'nın iradesi, mukadder bir olay olarak tasvir etmişlerdir. Kendilerini Allahın kılıcı saymakta idiler ve bu görüş yalnız onların arasında değil, Bizanslılar arasında da yayılmıştı. İleride Luther de, Osmanlılar hakkında aynı şeyi düşünecektir. Eski Osmanlı rivayetlerinde Alplar, Alp-erenler, ahiler Osman Gazi'nin en yakınları olarak gösterilir. Osman, bir ahi şeyhi olması kuvvetle muhtemel olan Şeyh Ede Bali'nin irşadı ve beline gaza kılıcını bağlaması ile (bu tambir ahi âdetidir) gazi olmuş, gaza akınlarına başlamıştır. Alplar Orta Asya Türklerindeki kahramanlık geleneğine bağlıdır. Çağdaş bir kaynak alp-eren olmak için dokuz şart arar: Şecaat kol kuvveti, gayret, iyi bir at, hususî bir kıyafet, ok yay, iyi bir kılıç, süngü, uygun bir yoldaş. Köprülü, bu yarı göçebe Türkmenler arasında Orta Asya Türk gelenek ve inançlarının kuvvetle yaşadığı düşüncesindedir. Wittek ise bu uclarda daha ziyade İslâm hilâfetinin sugûr ve awâsım geleneklerinin hakim olduğu kanaatindedir. Eski Osmanlı rivayetlerinde Osman Gazi, Kayı boyuna mensup bir yarı göçebe aşiretin beyi olarak takdim edilir.

Uclarda en parlak gazâ başarılarını 1330-1345 yılları arasında Aydın oğlu Umur Bey temsil etmiştir. İzmir beyi olarak gazayı deniz seferleriyle devam ettiren Umur'a karşı, Ege denizinde Hıristiyan hükümetler bir haçlı seferi için ilk anlaşmayı 6 Eylül 1332'de aralarında imzaladılar. 20 kadırgalık bir donanma vücuda getirildi. 1334'te Ege'de birçok Türk gemileri batırıldı ve edremid körfezinde Karesi Beyi Yahşi Beyin donanması mahvedildi. 28 Ekim 1344'te İzmir limanındaki hisar Birleşik Haçlı kuvvetleri tarafından baskınla zaptedildi. Umur burayı almak için yaptığı bir savaşta şehid düştü (Mayıs 1348). Kardeşinin akıbetini gören yeni Aydın Beyi Hızır Bey gaza politikasını bıraktı ve ticaretin getireceği faydaları tercih etti. Papalık yoluyla ilgili Hıristiyan hükümetleriyle barış yaptı ve onlara ülkesinde serbest ticaret imkânı sağlayan tam bir kapitülasyon, aman-nâme verdi

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

(17 Ağustos 1348). Bununla Hıristiyanlara karşı savaşa son verdiğini bildiriyor, onları himaye edeceğini, gümrük vergisinin nispetini değiştirmeyeceğini, Rodos şövalyeleriyle, Venedik ve Kıbrıs'ın beylik arazisinde konsoloslarının yerleştirilmesine ve limanların serbestce kullanmalarına müsaade edeceğini vaad ediyordu.

1330'larda Al-Umarî Karesi, Saruhan, Menteşe ve Aydın beylerini deniz gazalarıyla tanınmış beyler, ghuzât f'il-bahr olarak tasvir eder. Fakat aralarında daimi olarak cihad yapan bir bey olarak Umur Bey'i ayırt eder. Yukarıda gösterdiğimiz gibi bu beylikler, Ege denizinde Hıristiyan Ligası tarafından durdurulunca bu gaza fonksiyonunu kaybedeceklerdir. Rodos şövalyeleri gibi onlar da Şark-Garp ticaretinin nimetlerini tercih edeceklerdir. Gazi uc beylikleri olmaktan ziyade hinterlanddaki klasik İslâm cemiyetinin hayat tarzı, müesseseleri onlarda hakim olacaktır. O zaman gazanın önderliği, ucların en ileri safında bulunan ve Rumeli'ye geçerek yerleşen Osmanlılara intikal edecektir.

Fâtih Mehmed 1461'de Trabzon dağlarına yaya tırmanırken şöyle demiştir: "Bu zahmetler Allah içindir. Elimizde İslâm kılıcı vardır. Eğer bu zahmeti ihtiyar etmese, bize gazi demek lâayık olmazdı". Osmanlı hükümdarları Orhan'dan itibaren Sultan al-ghuzat wa'l-mudjahid'in unvanını benimsemişlerdir. Osmanlı gazilerini, hulefâ-i raşidin devrindeki ilk Arap fâtihterine benzetenler şühesiz doğru bir kıyaslama yapmaktadırlar. P. Wittek'in belirttiği gibi gaza Osmanlı Devleti'nin bir varlık sebebi olmuştur. Menşesinde uc gazi geleneği, onun bütün tarihine hakim olmuş, dış ve iç politika gazi uc beyleri menşede ucun birliği geleneğini, akınlarda zaman zaman ortaklaşa hareket etmek ve birbirlerine yardım etmekle göstermişlerdir. Kantakuzinos, bir gaza seferine kalkışan beyin komşu beyliğin gazilerini saflarına severek kabul ettiğini belirtir. Bununla beraber, aralarında rekabet ve savaşlar eksik olmamıştır. Diğer taraftan eski Türk ülüş geleneğine göre bey, ülkesini oğulları arasında taksim ederdi. Yarı müstakil olan bu beyler üzerinde merkezdeki bey, ulu-bey sıfatıyla devletin birliğini sağlardı. Fakat kardeşler arasında iç harp eksik değildi. Daha büyük tehlikeler karşısında Osmanlılarda birlik daha iyi muhafaza olunabilmiştir.

Gazi beyler Batı Anadolu'nun zengin ovalarında yerleştikten ve sahilde Ayasolug (Altoluogo, bugün Selçuk), Balat (Milet) gibi beynelmilel ticaret limanlarını ele geçirdikten sonra ülkeleri ticaret ve kültür bakımından gittikçe gelişen ve İslâm kültürünün yüksek şekillerini benimseyen ufak birer sultanlık haline gelmişlerdir. 1330-1333 yıllarında Al-Umarî ve İbn Battuta'nın söyledikleri bunu, açıkca göstermektedir. Bu şehirler; güzel çarşıları, sarayları ve camileriyle İbn Battuta'nın takdirini çekmiştir. Ona göre Denizli yedi camii ve güzel çarşılarıyla Anadolu'da "en güzel ve büyük şehirlerden biri" idi. Karesi oğullarının merkezi Balıkesir "güzel pazarları olan kalabalık güzel bir şehir" ve nihayet Bursa "güzel pazarları ve geniş caddeleri olan büyük önemli bir şehir"di (sh. 449). Batı Anadolu'da Ayasolug ve Balat Levant ticaretinin iki büyük merkezini teşkil etmekte idi. 14. Asır ortalarında bu iki şehirde Venedik konsolosları yerleşti. Venedik beyliklerle ticarete hayati bir ehemmiyet vermekte idi. Buralarda zengin Hıristiyan tüccarlar yerleşti. Ayasolug'da Türklerin tepede kurdukları şehir asıl ticaret merkezi idi. Buraya dünyanın her tarafından tüccarlar gelmekte idi. İtalyanlar bu pazarlarda Anadolu'nun tabii mahsulleri, pamuk, pirinç, buğday, safran, balmumu, yün, kenevir, üzüm, şap, mazı ve esir satın almakta idiler. Diğer taraftan bu pazarlarda Denizli'de dokunan değerli pamuklular ve Balıkesir'de dokunan kıymetli ipek kumaşlar buluyorlardı. İran ve Anadolu üzerinden gelen ipek ve ipekli kumaşlar da Büyük Menderes yoluyla Ayasolug'ta Batı tüccarlarına eriştiriliyordu. Buna karşılık Batılı tâcirler başlıca ince kıymetli yün kumaşları ithal etmekte idiler. Buna kalay, kurşun eklenmelidir. Genişliyen bu ticareti kolaylaştırmak gayesiyle, Balat, Ayasoluk ve Manisa'da Türkmen beylerinin Napoli paraları tipinde Latince harflerle

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

gigliati denilen gümüş paralar bastırdıkları malumdur.

İbn Battuta Birgi'de Aydın Oğlu'nun sarayını ve ipek elbiseler geymiş gulamlarını zikeder. Bütün bu beyler yanında İslâm hukuk âlimleri, fakîhlerin haiz olduğu büyük nüfuz ve itibarı belirtir. İlk vezirler şüphesiz hinterlanddaki büyük merkezlerden gelen bu fakihler arasından seçilmekte idi. İlk Osmanlı vezirleri ve devleti teşkilâtlandıran hukuk adamları, Sinanüddin Yusuf, Çendereli Halil ve başkaları hep böyle ulemadan idiler. Orhan Bey, 1331'de İznik'te bir medrese açmış, Bursa hisarındaki manastırı medrese haline getirmişti. Onun Bursa'da yaptırdığı site; cami, imaret, hamam, han, bu güne kadar şehrin en canlı merkezi olarak kalmıştır.

Bu Türkmen beyliklerinde gelişen kültürün en bariz vasfı, İslâm kültürü içinde öz Türk kültür geleneklerini devam ettirmeleridir. Bu bakımdan en anlamlı olanı, Türkçenin devlet dili ve yazılı edebiyat dili olarak hakim mevkie geçmesidir. Bu Türkmen beylerinin emriyle Farsçadan ve Arapçadan klasik eserlerin Türkçeye çevrildiğini biliyoruz. Türkçeye tercüme faaliyeti devam ederken 14. Asır ikinci yarısında Şeyh oğlu Mustafa ve Ahmedî gibi yazarlarla bu edebi faaliyet yaratıcı bir safhaya erişmiştir. Bu beyliklerde Arapça ve Farsça vakfiyelerle beraber Türkçe yazılanlar bilhassa dikkati çeker. Beylikler devrinde Batı Anadolu'da meydana getirilen mimari eserlere gelince en mühimleri Birgi'de Ulu Cami (1312)'yle, Bursa'da Orhan Camii (1340) yapılmıştır. Yüzyılın ikinci yarısında mükemmel örnekler yaratılmıştır: Manisa'da Ulu Cami, Ayasolug'da İsa Bey Camii (1375), Peçin'de Ahmed Gazi Medresesi (1375), İznik'te Yeşil Cami (1379) yüksek bir sanat zevkini aksettirirler. Tezyinatı Selçuk mimarisine nazaran sadelik, fakat planda yenilikler bu yapıları karakterlendirir.

Babaî Dervişleri Osmanlı Uc'unda

Babaî dervişleri, ucların en uzak noktalarına, bu arada özellikle Osmanlı topraklarına kaçıp sığınmış görünmektedirler. Moğol kuvvetleri, Batı Anadolu'da göller bölgesi ve Denizli'ye tedip seferleri yaptıkları halde, Osmanlı ucuna erişmek için Germiyan topraklarını çığnemeleri gerekirdi. Öte yandan Uc'lar genellikle esir ve ganimetle zenginleşmiş bölgeler sayılıyor, Orta Anadolu'dan, Azerbaycan'dan bu arada Konya'dan dervişler câize, sadaka toplamak için uclara geliyorlardı.

Uclara sığınan din adamlarından biri olan Ede-Bali hakkında şimdi güvenilir bilgilere sahip bulunuyoruz. Hüdavendigâr Livası Tahrir defterinde, yani resmî bir kaynakta Ede-Bali (Ede Şeyh)'nin Bilecik'teki zaviyesine Osman Bey tarafından Kozağacı köyünün vakıf verildiğini okuyoruz. Vakıfları arasında Söğüt'te yaşayan üç esir kâfir zikredilmiştir. Bu kayıta Ede Şeyh'in oğlu, Aşıkpaşazâde Tarihi'nde zikrolunduğu gibi (Atsız yay. 96) Mahmud'dur.

1300 tarihinde, yani Orhan Gazi'nin sağlığında yazılmış Elvan Çelebi Menâkıbnamesi bize Şeyh Ede-Bali'nin Baba İlyas'ın halîfelerinden biri olduğunu, dinsizleri ve kâfirleri İslâmiyete kazandırdığını, Hacı Bektaş'tan dünya saltanatına heves etmemeyi öğrendiğini kaydeder. Bu son kayıt önemlidir. Zira Babaîler, sultana isyan eden militan dervişlerdendir. Genelde dervişler, devlete bağlı olup Sultandan vakıf kabul eden uyumlu dervişler ile devlete karşı olan (Şeyh Bedreddin, Otman Baba gibi) iki gruba ayrılır. Abdal Babalar, kutbiyye inancında olup her devirde kutbal-aktâb olan velinin cezbe halinde Tanrı ile sürekli ilişki içinde olduğunu ve saltanat işlerinin de onların bilgisi dahilinde bulunduğunu iddia ederler. Toplumda haksızlığa uğrayanların hakkını almak için gerekirse isyana öncülük ederler.

OSMANLI DEVLETI'NIN KURULUSU

Şeyh Bedreddin, 1511'de başkaldıran Şah-Kulu bu tip dervişlerdendir. Fâtih döneminde sultanın büyük iltifatına erişen Vefâî şeyhi Seyyid Velâyet ise tamamiyle farklıdır. O, Osmanlı hanedanıyla vefâiyye tarikatı, arasında sıkı bağılılığı kendi kişiliğinde temsil etmiştir. Vefâî şeyhleri, aşırı Abdal- Kalenderî dervişlerden farklı olarak Şeriatı saygılı dervişlerdi. Elvan Çelebi, Menâkibnâmesinde bu noktayı belirtir.

Tarihçi Baba İlyas soyundan Âşık Paşazade kendisi Vefâiyye'den olup Seyyid Velâyet'in kayınpederi idi ve tarihinde Vefâiyye şeyhi Ede-Bali'ye olağanüstü bir yer vermiş, hanedanla aile ilişkisini belirtmeye özen göstermiştir. Onun anlatımında Ede-Bali, Osman Gazi'nin şeyhi, mürşidi ve İslam hukukunu ilgilendiren önemli sorunlarda danışmanıdır. Osman adına hutbe okunması meselesi ortaya atıldığında Tursun Fakîh "Osman Gazi'nin kayınatası Ede-Bali'ye" danıştı. Orhan Gazi, yaya askeri düzenlemede Ede-Bali'nin reyini aldı. Ede-Bali'nin akrabaları ahîler o zaman beylikte nüfuzlu kişilerdi. Vefâî şeyhleri, hanedanın nüfuz ve otoritesini destekleme gayretiyle, Osmanlı sultanlarına Tanrı'nın teyidine erişmiş velîlik (bu arada Gazi Hüdavendigâr unvanı taşıyan I. Murad'a) sıfatı verirler.

Osman ve Orhan'ın birçok vakıf toprak bağışladıkları hakkında abdal, baba, fakı ve dedelere ait kayıtları daha sonraki dönemlerde yapılan vakıf tahrir defterlerinde bulmaktayız. Meselâ, 1455 tarihli bir vakıf tahrir defterinde Osman Bey'in Söğüd civarında verdiği vakıflardan (bak. Maliyeden Müdevver no. 16016, sh. 13) Ede-Bali'ye verdiği zaviye vakfı kaydı şöyledir: "Karye-i Kozagaç ki vakıftır Osman Begden, mezkûr Ede oğlu Mahmud Paşa tasarruf ederdi, şimdi oğlu Şeyh Mehmed tasarruf eder" (Ede-Bali oğlu Mahmud ve torunu Mehmed için bak. Aşpz. 96). Söğüd'de Ede-Bali evladının elindeki vakıf köyler Kozcu, Kozagaç köyleridir. Kayda değer ki, Söğüd evkafının çoğunluğu fakı (fakih) lere verilmiştir (Hacı Eşref, Ahmed, Ömer, Ali, Murad, Mustafa fakılar). Osman Bey'in Kumral Dede'ye verdiği vakıf köyleri (bak. Aşpz. 95) tahrir defterlerinde kayıtlı olup, bugün de aynı adlarla biliniyor ve Aşıkpaşazâde rivâyetinin doğruluğunu kanıtlıyor.

Osmanlı toprağına sığınıp alp-erenler tarzında savaşlara katılan, Osman ve Orhan'dan zaviyeleri için vakıf alan birçok derviş ve şeyh arasında Abdal Murad, Abdal Musa, Geyikli Baba, Kumral Dede Aşıkpaşazâde'de zikredilmiştir. Bunlardan Geyikli Baba'ya ait belgelenmiş önemli kayıtlar elimizdedir. Babâî dervişlerinden bir grup, Uludağ eteğinde İnegöl'e yakın ağaçlık sulak bir yerde yerleşmişlerdir. Onlar Babaîler diye bilinir. Burası Fâtih dönemine ait vakıf defterinde (Osmanlı Arşivi, MM 16016, 5,8) Baba köyü diye kayıtlıdır (bugün Baba Sultan). Bu dervişlerden biri, Otman Baba gibi dağlarda gezen ve geyikleri kendine alıştıran şaman tipi gezginci meczub bir derviştir ve bu tip dervişlere yakınlık gösteren öbür uc beyleri gibi İnegöl yöresini yurtluk olarak elinde tutan Turgut Alp da Geyikli Baba'yı sever, Baba "dayım onun yanına gelir". Turgut Alp dervişleri teftiş etmekte olan Orhan'a bu mübarek derviş hakkında haber gönderir (Orhan, İbn Battuta'ya göre ülkesinde sürekli dolaşıp teftiş yapan bir beydir). Geyikli Baba kendini Baba İlyas müridiyim diye ünlü Babaî şeyhine bağlar. Orhan tekrar tekrar adam gönderip davet eder, derviş gelmez, dervişler vaktini bekler, der, Orhan onu ziyaret eder. Geniş bir araziye vakıf vermek ister, derviş kabul etmez, Babaî dervişlere özgü mutlak fakr prensibine sadık kalır. Orhan'ın ısrarı üzerine "şu karşıda duran tepecikten berü yercegüz dervişlerin havlusu olun" der. Sonradan dervişlerin ihya ettiği bu yer, Fâtih dönemi vakıf tahrir defterinde Baba köyü yahut Babayîler köyü diye kayıtlıdır. 6 çiflik sahibi aile ve 8 benlekin (toprağı az aile) oturduğu bu köyün vakıf geliri 1500 akça (25-30 altın)'dır. Fâtih döneminde Elvan Seydi evladı elindedir. Defter kaydına göre aynı köyde Ermen Baba'nın Orhan nişanıyla bir çiflik vakıf yeri vardır. Meyve bahçeleri eklenmiştir. Osman'ın yoldaşı Aykut Alp neslinden Umur

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Bey II. Murad döneminde Geyikli Baba zaviyesine bir hamam vakfetmiştir (420 akça yıllık geliri var). Bir değirmen ve Bursa'da 3 dükkan zamanla vakfa eklenmiştir. 16. yüzyılda vakfın "ziyade"sinden elde kalan 6000 akça faizle işletilmektedir. Hamam ve değirmen tamiri yalnız öşür gelirinden karşılanmaktadır. Derviş birgün bir kavak (çınar) ağacını alıp Bursa hisarında Orhan'ın sarayına çıkagelir. Avluya ağacı diker, ona "teberrükümüzdür, o orada oldukça dervişlerin du'ası sana ve neslüne makbûldür" deyip gider. Ağaç 15. yy. sonlarında Aşpz. tarafından görülmüştür (Çınar Orta Asya Türklerince kutsaldır, Rumeli'ne geçen Türkmenler birçok yere kavak/çınar adını vermişlerdir). Derviş durmadı, döndü. Geyikli Baba'nın davranışları onun, Otman Baba gibi, dağlarda yabancı ot ve meyve ile geçinen, hayvanlarla arkadaş olan, mutlak fakirliği seçen, sultanlardan sadaka kabul etmeyen (bu nedenle dağ eteğinde boş bir arazi parçası ister) kalender tipi babaî dervişi olduğunu kanıtlar.

İlk döneme ait tahrir defterlerinde dağda kırdaki boş toprakları şenletip zaviye kuran, sonra bunu vakıf olarak sultanlara onaylatan Kalenderî Babaî dervişlere ait birçok kayıtlar bulmaktayız. Defter kayıtlarından bir misâl: Saruhan'da dağ eteğinde Şucâ' Abdal, Sinan, İsmail, Mustafa, Ali, Kaygusuz ve başka dervişlerle birlikte sipahiden bir yer tapulamışlar "taşın ağacın arıdup yurd edinip ihya etmişler zaviye kurmuşlar ve sultandan şenlettikleri yer için vakıf beratı almışlar". Yer açıp zaviye kuran ve vakfa bağlayan bu dervişleri Ö. L. Barkan, fetihleri kolonize eden dervişler saymaktadır. Sultanlar bu vakıfları daima, "âyende ve revendiye" (gelip geçen yolculara) hizmet koşuluyla verirler. Osman Gazi Mudurnu seferinde Beştaş zaviye şeyhinden yol hakkında bilgi almıştır. Derviş bir zaviye kurar, etrafındaki öbür dervişlerle toprağı işler, tarla açar, bahçe yapar, geliriyle kendileri geçinir ve yolculara üç gün kalmaları koşuluyla barınma ve yeme içme sağlarlar. Misafirlik geleneği yalnız ahi zaviyeleri için değil "âyende revendeye" hizmet etme koşuluyla sultandan berat almış tüm zaviyeler için değişmez bir kuraldır. Toprağı işlemede, hasat ve harcamada zaviye mensupları herşeyi ortaklaşa (iştirâk üzere) yaparlar kommünal bir hayat yaşarlar. Herkes çalışmak zorundadır (Bayramiyye'de bu özellikle belirtilir). Fütüvvet disiplini içinde ortaklaşa çalışma, yolcu ve fakirlere hizmet dinî bir hayır işi sayılmakta, bu nedenle vakfa bağlanmaktadır. Bir bölüm zaviye etrafında zamanla nüfus yerleşmekte, köyler meydana çıkmaktadır. Anadolu ve Rumeli toponimisi pek çok köyün menşede bu biçimde derviş zaviyeleri ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Sultanların bu gibi yeni yerleşmelere vakıf statüsü vermeleri, vergilerden affetmesi, Anadolu ve Rumeli'de Türk yerleşme, kolonizasyon sürecini kolaylaştıran bir yöntem olarak önemlidir.

Bugün Türkiye'nin birçok yerinde eski derviş zaviyeleri bir Osmanlı kültür mirası olarak festivallere sahne olmaktadır. Geyikli Baba (Baba Sultan) kutlamaları, Haziran başlarında onbinlerce yurttaşın toplandığı bir dinî ve millî kültür gösterisine tanık olmaktadır. Kırşehir Hacı Bektaş Tekkesi'ni yılda 700 bin kişinin ziyaret ettiği ve her yıl görkemli törenler düzenlendiği bilinmektedir.

Gazâ ve Gazilik

13. ve 14. yüzyıllarda Anadolu'da İslâm dinini, sufîlik, fütüvvet ve gaza kurallarını halka öğretmek için Türkçe yazılmış bir literatür bulmaktayız. Bunlar, kuşkusuz o zaman toplumdaki belli gereksinimlere yanıt vermek ve belli grupları aydınlatmak ve eğitmek amacını güdüyordu. Selçuklu şehirlerinde, özellikle Konya'da egemen Fars dili ve kültür dairesi karşısında basit bir Türkçe ile yazılmış bu gibi eserler, çoğu kasaba ve köylere yerleşmiş Türkmen halkına, bu arada Ucat'ta, serhadlerdeki geniş gazi kitesine hitap etmekte idi.

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Uc toplumuna hitab eden bu didaktik eserlerin bir bölümü, sırf İslâm dininin günlük ibadet ve yaşama ait din kurallarını öğretmek amacını güdüyor (ilm-i haller), yahut ahiler için fütüvvetnâme âdâbın anlatıyor veyahut dervişlere tarikat esaslarını ve erkânını açıklıyordu.

Bir bölümü de gazilik kurallarını açıklıyan didaktik yahut savaş heyecanını yükselten destan nev'inden eserlerdi. Uc bölgesinde, açık-seçik belli kurallara bağlı bir sosyal grubun varlığını çağdaş kaynaklar kesinlikle ortaya koymaktadır. Bu grup, gâziyân, alplar adıyla anılmaktadır.

13. yüzyılda bir yandan Haçlılara öte yandan Moğollara karşı bir ölüm-kalım savaşı veren İslâm memleketlerinde gazâ ruhu toplumları ayaklandırmakta idi. Bu gazâ heyecanı Memlûk sultanlığında ve Anadolu'da Türkmenler arasında doruğa erişti. Haçlı ve Moğol kıskacı arasında yok olma tehkilesiyle karşı karşıya kalan bu iki İslâm memleketinde askerî rejimler hakim oldu; Mısır ve Suriye'de Kıpçak-aslından askerî bir aristokrasi, Memlûkler saltanatı ele geçirirken, Anadolu'da Gazi Türkmen devletleri yükseldi, ve 14. yy. da bu devletçiklerin tümü Osmanlı Hanedanı'nın şemsiyesi altında birleşti.

Osmanlı Devleti'nin gâzî karakteri bu tarihî süreçten kaynaklanmaktadır. Burada bu gazi beyliklerinden birinde yazılmış olan Risâletü'l-İslâm adlı ilm-i hâl eserinde gazâ ile ilgili bölüm ilginçtir, konu üzerinde İslâmî kuralları bildirir. Risâle, Ş. Tekin'in incelemesine göre, 14. yy. ilk yarısında, yani Osman-Orhan döneminde Karesi'de yazılmıştır. Karesi beyleri Rumeli'ye geçiş ve gaza hareketinde önde gelirler. Tekin'e göre, eserin aslı, 10. yy. sonlarında yazılmış Arapça Abû'l-Leys-i Semerkandî'nin bir risâlesidir.

Bu gibi eserlerde gazâ, İslâm'ın emrettiği bir görev, kesin kurallara bağlanmış bir faaliyet alanı olarak ele alınmaktadır. Osmanlı ülkesinde İbrahim Halebi'nin eseri (yazılışı 1478) yayıncaya kadar İslâm hukukuna ait temel metin olarak ilkin Şeyh Bedreddin'in Tashîl'i, ondan sonra Molla Hüsrev'in Durar'î esas tutulmuştur; Risâle'de olduğu gibi bu eserlerde gazâ ve gâzîlik üzerinde Şerâfî'nin koyduğu kurallar şerh edilmiştir. Gâziler yurdu Anadolu'da gazâ hakkında Türkçe olarak erkenden başka eserler de yazılmış veya tercüme edilmiştir.

Genel olarak gâzî ahret için sevab kazanma amacıyla savaşan Müslüman olarak tanımlanır. Burada gazânın dinî-İslâmî niteliği üzerinde durulmuştur, gâzî için kitalde elde edilen ganimet dini bir mükâfattır. Osmanlı menâkıbnâmelerinde gazâ ve ganimetin (doyum) kutsallığı, helâl niteliği özellikle belirtilir. Batıda yazılan eserlerde, gazâ; kital ve yağmayı meşrû göstermeye yarayan bir araç olarak algılanmakta, böylece belli bir toplum için anlam ve fonksiyonu gözardı edilmektedir.

Gâzîlerin fiillerini ahlakî bakımdan tartışma konusu yapmak tarihçinin ödevi değildir; tarihçinin ödevi, insanı o biçim harekete sevkeden düşünce ve maksadı tespitte çalışmaktır.

Gâzî olmanın koşulları Risâletü'l-İslâm'da dokuz noktada toplanır: 1) Ana ve atanın arzı olması, 2) Üzerindeki "emânetleri" yerine getirmiş olmak (meselâ borçlarını ödemiş olmak, 3) Ailesinin geçimi için nafaka bırakmak, 4) Gazâ sürecinde gerekli geçimini sağlamış olmak (yolda eşkiyalığa sapabilir kaygısı dolayısıyla), 5) İslâm hükümdarının gazâ için emretmiş olması, yani savaşın İslâm topluluğunun hayrına bir hareket olduğunu emirü'l-mü'mininin onaylamış olması, 6) Yoldaşına yardımcı olmalı, başka deyimle dayanışma, birlik sağlanmalı, 7) Yolda kimseyi incitmeyecek (askerin geçtiği güzergahta Müslüman halkın yağmalanması her dönemde idarecilerin baş ağrısı olmuştur, bunu önlemek için

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

idam cezası bile uygulanırdı), 8) Düşmanla çarpışma halinde kaçmamalı, sonuna kadar dayanmalı. İslam bu yolda ölene şehadet sağ kalana gazilik mertebesi vaadeder, 9) Ganimet malında ihanet etmemeli. İslâm kurallarına göre ganimet malının bölüştürülmesine çok dikkatli davranılması önemlidir. 10) Gazînin “niyeti” samimi olmalı, İslâm dini ve müslüman halk için savaştığını unutmamalı, gazâda “tama ve riyâ” olmamalı, yani hareketlerinde dinî hayır düşünceden uzaklaşmamalı, gazâyâ sırf ganimet için gitmemeli. Bu son madde, yukarıda açıkladığımız gibi gazânın dinî-ideolojik niteliğini vurgulayan temel koşuldur. Kimin samimî dindar, kimin tamahkâr olduğunu belirlemek mümkün değildir.

İslâm prensiplerine göre genellikle gazâ farz-i kifâye'dir, yani ancak bazı koşullar yerine getirildiği takdirde yapılması gerekir. Fakat İslâm ülkesi hayatî bir tehlike altına düşerse, gaza emirü'l- mü'minin tarafından farz-i'ayn ilân olunabilir.

O zaman her Müslüman yetişkin er için zorunlu bir ödevdir, sefere gidemeyen bu ödev karşılığı hazîneye bir ödeme yapmak zorundadır. 1444'te Haçlılar, Rumeli'yi istilâ edip Varna'ya geldiklerinde ve 1686'da Osmanlı ülkesi dört bir yandan istilâyâ uğradığında gazâ zorunlu sayılmış, nefîr-i âm ilân edilmiştir.

Pencik Uygulanması ve Yeniçeri Kurulması

Edirne'nin fethinden (1361) sonra Rumeli'de güneyde Selanik doğrultusunda Via Egnatia üzerinde Karesili gazi bey Evrenuz Gazi'nin, Meriç vadisinde Hacı-İlbeyi'nin hızlı fetihleri sonucu savaş esirleri büyük artış gösterdi. Gazilerden Sultan için esir başına beşte bir pencik (penc-i yek) alınmaya başlandı. Bu önemli gelir kaynağının hazine için kaybolmaması için Karamanlı Mevlana Kara Rüstem uyarıda bulundu. Genelde her türlü ganimeti asker elinde bırakmak, cömertlik siyaset kitaplarında en iyi politika sayılırdı. I. Murad Çandarlı'nın arzı üzerine “Tanrı buyruğu ne ise et” emrini verir. Bunun Şerîatta yeri olduğu ulemaca onaylandığından, Kara Rüstem'e Gelibolu geçidinde pencik toplama yetkisi verildi. Pencik her beş esirden biri, yahut esir beş değilse değerinin beşte biri olarak toplanmaya başladı. Bu “iki dânişmendin” ihdasının askerin hiç de hoşuna gitmediği anlaşılıyor. Rumeli'den akından dönenler bu vergiden kaçmak için esirleriyle başka yoldan geçmeye başladılar. Bunun üzerine Gazi Evrenuz'a pencikin sınırda toplanması için emir gönderildi ve dinî niteliğini göstermek üzere tahsil işi için bir kadı atandı. Çandarlı devlet elinde toplanan çok sayıda pencik oğlanlarından sultan kapısında yeni bir asker, yeniçeri teşkili fikrini buldu. Oğlanlarının, Bursa civarında Türk köylerine gönderilip Türkçeyi öğrenmeleri ve İslâmlaşmaları sağlandı. Sonra bunlar bir kışlada toplanıp sultanın emrinde bir “yoldaş” ordu, yeniçeri ordusunu oluşturdular.

Gazâ bütün Müslüman halkı için bir ödev sayıldığından sultanlar bazı koşullarda tüm halkı gazâyâ çağırırlar. Dindar halk gazâyı ciddiye almakta, Sultan'ın gazâlarına parayla katılmaktadır. Bursa'da Hoca İbrahim adlı bir zengin 1476 yılında Fatih Sultan Mehmed'in Macarlara karşı seferinde “ol gazânın savabında ben dahi bile olayın” diye 20,000 akça ile 20 atlı süvariye ulufe ile tutmuş ve sefere göndermiştir.

Bayezid, Anadolu halkına gönderdiği bir fermanda timar ve başka mükâfatlar vaadederek Tuna'da Uc Beyi Bali Beyin Lehistan'a akınına katılmaya davet etmiştir. Osmanlı sultanları son padişaha kadar gâzî unvanı tercih ettikleri bir unvan olarak daima kullanmışlardır. Osman eski menâkibnâme kayıtlarında tipik bir gazi önderi olarak en çok gâzî unvanıyla anılmıştır.

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Alplar, Nöker (Yoldaş)lar

Osman, beyliği ailenin öbür üyeleriyle birlikte idare eder görünüyor. Karacahisar subaşılığını (komutanlığını) kardeşi Gündüz'e vermişti. Önemli siyasi kararlarda amcası Dündar ile danışırdı (Neşri, 94). Osman güdülecek siyaset konusunda tartışmaya girdiği amcasını okla vurmuş, öldürmüştü. 1303'de Bursa hisarını abluka için yaptırdığı havale kulelerinden birini Osman kardeşi oğlu Aktimur'a verdi. Osman, oğlu Orhan'ı kendi sağlığında deneyimli kumandanlar, Akça Koca, Konur Alp, Köse Mihal ile seferlere gönderiyor, onun beyliğini hazırlıyordu. Bu ikisi İzmit fethinden (1337) önce vefat etmişlerdir. Hasta olan Osman beyliğinin son yedi yılında beyliği oğlu Orhan'a bırakmıştı.

Orhan, 1324'te beylik tahtına oturdu. Kardeşi Alâeddin Bey'in çekildiği, kendisinden sonra evlâdının Kite'ye bağlı Fodura Köyünde barış içinde yaşadıkları anlaşılmaktadır. Orhan'ın ölümünde (1362) beylik için Murad ile kardeşleri arasında çatışma çıktı ve Murad onları ortadan kaldırmak zorunda kaldı. Eski Türklerde beyliği ancak Tanrı bağışlar inancı vazgeçilmez bir gelenektir. Herhangi bir hanlık veraset kanunu yoktu. Kurultay kararı veya bir savaşın sonucu, Tanrı'nın kut'una mazhar olduğunun işareti sayılır, yaş veya vasiyet, beylik/hanlık için bir ölçü kabul edilmezdi. Aslında her oğula bir yurtluk verilerek ülkenin beyin oğulları arasında bölüşülmesi Avrasya'da Türk-Moğollar arasında süregelen aile hukukuna dayanır. Osman ve Orhan fethedilen toprakları oğullara ve alplara yurtluk (apanaj) olarak dağıtmakta ve en önemli uc'a büyük oğul atanmakta idi. Ülkeyi feodal bir karakter veren bu gelenek, Osmanlılarda merkeziyetçi bürokrasi güçlendikçe sembolik bir düzenleme biçiminde kalacaktır. Bununla beraber Fâtih'ten sonra da devleti sarsan şehzadeler mücadelesinin temelinde bu Avrasya egemenlik ve ülke anlayışının devamını görüyoruz.

Aşıkpaşazâde'nin naklettiği eski menâkıbnâmeye göre, Osman'ın seferlerinde yarar "yoldaş" ve "nökerleri" belli başlı kumandanlarıdır. Osman, Eskişehir'den Bilecik ve Yenişehir'e kadar geniş bir ülke sahibi olunca (1299) İnönü'nü oğlu Orhan Bey'e, Yarhisar'ı Hasan Alp'a verdi, "bu dahi bahadır yoldaş idi", (Neşri, 112) İnegölü Turgut Alp'a verdi, oraya "Turgut-İli derler", Osman ile sefere giden öteki alplardan, Saltuk Alp, Konur Alp'ın adı geçer. Bu alp ve nökerlerin çocuk ve torunları sonraları önemli makamları işgal edecekler ve bir çeşit Osmanlı aristokrasisi oluşturacaklardır. Tımar ve yurt (apanaj) ların kaldırılması oldukça geç bir zamandır.

Osman yoldaşları, Samsa Çavuş, Akça Koca, Gazi Abdurrahman'ı Sakarya seferinde Orhan'ın yanına verdi. "yarar yoldaşdur diye" (Aşpz. 22. Bab) Bunlar her biri bir uc'da sürekli akına tayin olundu. Samsa Çavuş ve cemaati yoldaşlığa yarar kişilerdi" (Neşri, 90). Orta Asya bozkır İmparatorluklarında, Türklerde alplar, Moğollarda noyanlar (çoğulu noyad) soylu ailelerden gelen kumandanlardır. Moğollardan noyanlar aristokrat ailelerden ba'atur veya bagatur (Türkçe bahadır) unvanı taşırlardı. Gördük ki, Osmanlılarda alplar aynı zamanda bahadır unvanı taşırlar. Bu alplar, her biri kendi yurtluğunda, kendi kumandası altındaki gazilerle kendi uc bölgesinden akın yapmaktadır. Başlangıçta alplar, Osman Gazi ile müttefik olarak seferler yapmakta idiler (bak. Aşpz. 10. Bab) Öyle anlaşılıyor ki, Osman Gazi 1299-1301 yıllarında önemli başarılar kazanıp karizmatik bir başbuğ durumuna gelince alplar onun yakın yoldaşları oldular, hizmetine girdiler.

1304 Sakarya seferinde Samsa Çavuş itaat eden Lefke ve Çadırlu bölgesini kendine istediği zaman Osman Gazi buna karşılık çıkmıştı (Neşri I, 120).

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Nökerlik/Yoldaşlık, gazâ önderine “anda” (and) ile bağlanma yoluyla kurulur ve “gâziyân” grubu böylece ortaya çıkar görünmektedir. Tutsak düşen Harmankaya Tekfuru Köse Mihal, Osman’ın nökeri olmuş (Neşrî, 76), ilk akınlarda ve öteki Rum tekfurlarıyla Osman arasındaki ilişkilerde daima ona sadakatla hizmet etmiş, sonunda İslâmiyeti de kabul etmiştir: “Köse Mihal dayım onun bile olurdu. Ekseri bu gazilerün hidmetkârları Harman Kaya kâfirleriydi” (Aşpz. 19. Bab).

İnegöl’ü fetheden Turgut Alp’a bu bölge bir yurt (apanaj) olarak verilmiş görünüyor. Bölgenin o zaman Turgut-İli diye anılması bu bakımdan kayda değer (Aydın-İli, yahut Rumeli’de Osmanlı’ya tâbi Bulgar Kralının ülkesi için kullanılan Şişman-İli, Konstantin-İli, vb). Moğollarda noyanlara ait otlak bölgesi yurt, yahut Moğolca nutug diye bilinir. Nutug’un tanımlaması şöyledir: “Şu veya bu göçebe birliğini geçinderecek noyana ait arazi” (Vladimirtsov). Selçuklularda ve Osmanlı klasik döneminde 15-16. yüzyıllarda yurt veya yurtluk bir göçer-ev grubunun reisine özerklikle verilen bir arazi ünitesi olarak tanımlanmaktadır. Başka deyimle, yurt, soylu bir bahadıra ait apanaj niteliği taşır. Osman “alınan vilâyetleri guzâta taksim” etmekte idi (Neşri I, 118). 1320’lerde Konur Alp’a Kara-Çepiş hisarı, Absu (Hypsu) hisarı Akça-Koca’ya uc tayin edilmişti. Bu feodal apanaj sistemi daha sonra Rumeli’de gaza yapan uc beyleri, Evrenuz, Gazi, Mihal oğulları, Paşa-yiğit oğulları için uygulanacaktır. Osman döneminde beyliğin bu feodal yapısı karşısında Orhan döneminde ulema sınıfından vezirler idareyi ele geçirdiği zaman merkeziyetçi bürokratik rejim hinterlandda egemenlik kazanacaktır.

Aşık Paşazâde, Hacı Bektaş’tan söz ederken Anadolu’da dört müsafir (dışardan gelmiş) dinî ta’ife (cema’at) tan söz eder: Gâziyân, Ahiyyân, Abdâlân ve Bâciyân. Hacı Bektaş, kızı ve sırdaşı olarak Hâtûn Ana’yı seçmiştir, ona mensup olanlar Bâciyân’ı oluşturmuştur. M. Bayram’a göre Bâciyân taifesi, şeyh Evhadüddin Kirmânî’nin kızı Kadın Ana Fatma Hatundur ve Ahi Evren (Nâsirüddin Mahmud) ile evlenmiş olup Anadolu’da kadınlar arasında ahiliğe denk Bâciyân ta’ifesini kurmuştur. Şeyhler neslinden Zaviye yöneten hatunlar, meselâ Hüdavendigâr sancağında bir vakıf idare eden Tâcî Hatun Bâciyân cema’atından sayılırlar.

Rum Abdalları ve ahilerle yanyana bir tâ’ife olarak zikredilen Gâziyân, Osman dönemindeki alplardan başkası değildir ve bu alplar belli nitelikler taşıyan bir gruptur. Baba İlyas’ın torunu Aşık Paşa (1271-1332) Garîbnâme (Ma’arifnâme) adlı eserinde (bitişi 1310) alpların dokuz niteliğe sahip olmaları gerektiğini vurgular. Aşık Paşa’nın gâziyân kelimesi yerine İslâm’dan önce Avrasya toplumundaki bahadır önderler için kullanılan alp terimini kullanmış olması ilginçtir. Alp “varlığı korumak için ay ve yılda birbirleriyle kol kola savaş” yapan bahadırlardır. Onun paraleli, nefsiyle mücahedede bulunan alp-erendir.

Garîbnâme’ye göre alp, alperen adını almak isteyen kişi için 9 nesne gerektir. İlk koşulu “muhkem yürek”, cesaret sahibi olmaktır, “yagı görüp sinmiya”, cesurluk, askeri ayakta tutan “direktir” (alp’in liderliği). İkincisi Alp’in kolunda kuvvet olmalı (fiziksel güç). Herkes onun gücünü görür ve sayar.

Üçüncüsü, alp gayret ve hamiyet sahibi olmalıdır.

Alplığı başarmıya gayretsüz er

Dördüncü koşul, bir “bayk” at sahibi olmalıdır.

Osmanlılarda at üzerinde sipahilik, soyluluk koşuludur. Osmanlılar Balkanlar’da Hıristiyan

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

süvari askerini soylu sayıp timar vermişler, fakat yaya askeri (voynuklar) reaya saymışlardır. Gayrı-müslim reayaya ata binme yasağı vardı. Beyler arasında en değerli peşkeş attı. Alpin atının karnını örten bir zırhı olmak gerektir. Zırh, karşıdan heybetli bir görünüş gösterir ve hayvanı kılıç ve ok darbesinden korur. Düşman alpi atından tanır.

Beşinci koşul, alpin zırhlı olmasıdır.

Alplık zırhla belli olur.

Alpa alplık adını don kondurur

Osmanlılarda, timarlı sipahi daima cebelü, yani zırhlı sipahidir. Büyük timar sahiplerinin zırhı, bürüme zırhtır.

Avrasya tarihinde, göçebe halklar arasında İmparatorluk kuran, yerleşik halkları egemenliği altına sokan gerçek askerî birlik, zırhlı sürvari ordusudur. Tâ ki Şah İsmail'in 40 bin zırhlı süvarisi Selim'in top ve tüfeği karşısında bozguna uğrayacaktır. Başta Alpların "kol-kola savaşı" gereği belirtilmiştir. Bu, Aşıkpaşazâde'de belirtildiği gibi gaziler arasında yoldaşlığa işaret etmektedir.

Altıncı ve yedinci koşullar, alpin silâhları, yani yay ve kılıcıdır.

Katı yay çekmek ve uzatmak ere

K'ey hünerdür kim kime Tengri vire

Katı yay, kemikle berkitilmiş uzun menzilli yaydır, Osmanlı'ya Hıristiyan askeri karşısında üstünlük sağlayan bir silâhtır. Bu oku çekip uzatmak bir özel hünerdir. Alplık için gerekli yedinci ve sekizinci koşullar "âlet"ler kılıç ve süngü sahibi olmaktır.

Yalunuz ok yay ile alp olamaz

Ok ile ol alplık adın alamaz

Kılıç, alpin en değerli mahdır, onun "altını ve incisidir".

Kılıç üzre and anunçün içilür

Alplar arasında anda (and), Avrasya halkları arasında savaş birliğini (Batı dünyasında comitatus), nökerliği (yoldaşlığı) oluşturan ritüeldir. Osman Gazi ile alplar, garibler yahut esiri Köse Mihal arasında ölüme kadar sadakat bağı, and içmek (kanlarını bir kaptan karıştırıp içmek, kan kardeşi olmak) merâsimi ile gerçekleşiyordu. Ganimet ve fethedilen topraklar, anda ile öndere bağlı olan alplar arasında yurtluk olarak paylaşılıyordu.

Garîbnâme'ye göre kılıç ve ok yalnız başına iş göremez. Sügü (Süngü) gerektir. Eski metinlerde sügü; kargı, mızrak olarak tanımlanır. Osmanlı sipahisi için daha çok gönder (mızrak) sözcüğü yaygındır. Sügü/mızrağın savaşlarda başlıca silâhlardan biri olduğunu eski metinlerde kılıçla birlikte sık sık anılmasından anlıyoruz. Sügü'nün kolu ağaçtan olup ucunda temren (demren) denilen kesimi demirden olurdu.

Garîbnâme'ye göre kol ve elile sügü/mızrak kullanması ayrı bir beceri ister; düşman alpi karşısında sügüsünden bilir.

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Bütün bunlar gözümüzde alp ok, yay, kılıç ve mızrakla silâhlanmış, zırhlı süvari olarak canlandırır. Bu süvari, gerçekten alp olmak için bedenen güçlü, yüreği cesur bir yiğit olmalıdır. Bunun yanında Garîbnâme'nin belirttiği başka önemli bir koşul, alpin arkasında yürüyen kafadarı yani yoldaşı olmalıdır. Yoldaş hakkında:

*Cümle âlet oldu bu kez yârı yok
Bile ardınca yürür dildârı yok
Çun kafadar olmaya pes neyleye
Dört yanını kendü nice bekleye
Bil ki alplık yalnız olmaz ey safâ
Nitekim yalnız değildi Mustafa*

... ..

*Pes bu alplık yalnız olmaz yâr gerek
Yar için ol baş-u-can oynar gerek*

Yoldaşlığın özel bir merasimle gerçekleştiğini yukarıda işaret etmiştik. Yoldaş olan Alplar “kol kola” savaşmalıdır.

*Aşık Paşa özetle alp kişiyi şöyle tanımlar
Kimde varsa bu dokuz nesne tamâm
Alp adıyla anı okur hâss-u-âm
Alplık Tanrı vergisi (dâd) dır.
Bildük alplık dünyada niceyimiş
Dinle imdi dîn içinde neyimiş
Hazret-i Peygamber'in dediği gibi:
Nefisle savaşma cihâd-i ekberdir*

Aşık Paşa'ya göre:

*Dün ü gündüz çalışa nefsi ile
Tâ ki nef-si düzele akl ile*

Alp-eren için dinî, spiritül nitelikler şöyle özetlenir. Alp-eren, dünya sevgisi havâsına kapılmamalı. Cimrilik, fısk-u-fesâd gibi kötü huylardan kaçınmalı. Bu huylar havayîlikten doğar; “Din Alpi” bunlara karşı uğraş vermek zorundadır. Din direği olan böyle bir alp önünde halk yüzünü yere sürmelidir.

*Höd bu alplık kimde olsa şeksüzün
Ayağına süre cümle halk yüzün
İlk velî olmak gerekdür ol kişi*

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

... ..

*Gec vilâyet olmasa anda ayân
Din yolunda alp değül bellü beyân
Evliyâdur ol kim ana korku yok
Dünyada hem âhirette kaygu yok*

Aşık Paşa bundan sonra dinde alp veya alp-eren olmanın dokuz spiritül koşulunu özetler. Bu koşullar; vilâyet, riyâzet, kifâyet (nefsini basmak), ışk (nefsini dünya ilgilerinden kurtarıp bağımsız olma), tevekkül, Şeriat bilgisi, ilm, himmet (başkasına özveriyle yardım etme), doğru yâr (eshâb, arkadaşı; dervişler) edinme,

*Yâr ile açıldı bu dîn ey Dede
Bu dokuz sıfatı nefsinde toplıyan alp ve alp-eren halkın kılavuzudur.
Yâ kişi dünya içinde er gerek
Yâ din içre hâkim ü server gerek
Kutlu kişi bu ikiden alp veya alp-erenden biri olmaktır.
Âşık, ışk, Tanrı muhabbeti ile bütün ömrünü harcar
Ey Hudâyâ, ısktan ayırma bizi*

Aşıkpaşa'da alp ve gazi özdeş terimlerdir. Kuşkusuz birincisi Avrasya hakanlıklarında alp, bağıturl/bahadır diye anılan kahraman savaşıcıyı, lider tipini, ikincisi ise alpin daha çok İslâmî gazâ ile kaynaşmış tipini vurgular. Âşık Paşa'nın gördüğü gibi alp, 13. yy. Anadolu'sunda ideal profesyonel savaşıcı kişidir. Aşık Paşa'da İslâmî gazi terimi yerine öz Türkçe alp terimi kullanılması dikkate değer.

Âşık Paşa'nın bu anlatımı, Ahiyyân için ahlâk ve edeb kurallarını tespit eden fütüvvet kurallarına paraleldir. Toplumda alp sıfatını kazanmak için bu dokuz niteliğe sahip olmak gerektir. Alp, zırhlı süvaridir ve mutlaka bir yoldaşı olmalı, onunla beraber "kol kola" gazâ yapmalıdır.

Aşık Paşa'nın alp tasviri, Osman Gazi ve onunla birlikte savaşıyan yoldaş alpların genellikle Anadolu'da uc'lardaki gazilerin tasviridir. Bu alp veya gâzî tasvirini, Battalnâme, Dânişmendnâme ve Dede Korkud gibi Anadolu destanlarındaki kahraman tasvirine eş buluyoruz. Eski Osmanlı menâkibnâmesinde "Aşık Paşa dedikleri aziz" (Neşrî 162) öteki ulema arasında saygıyla anılır. Kırşehir'de görkemli türbesi, bugün de bir ziyâretgâhdır. O, Mevlevîlerin değıl, Babaîlerin, alp-erenlerin pîridir.

Anadolu Uc bölgelerinde kızıl bürk giyen, gazâ ve ganimet akınlarına katılan, böylece akıncılığı yol edinen Türkmenler, kabile bağları dışında gâziyân örgütüne katılmış, böylece yeni yaşam tarzı sonucu kendi aşiret grubundan kopmuş, sosyal bakımdan farklılaşmış oluyorlardı. İslâmî kutsal ganimet için her yandan, her menşeden gelen "garîb"ler, başbuğa anda ile bağlanırlar, onun nökeri veya yoldaşı olurlardı.

Anda yani and içmekle önderle nöker arasında ölünceye kadar süren bir bağıllık kurulmuş

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

olurdu. Orta Asya Türk-Moğol toplumunda nökerlik, Batı feodalizminde commendatio veya homage (Almanca mannschaft) anda ile kıyaslanabilir (Bak. Marc Bloch, La société féodale, la formation des liens de dependance, Paris: A. Michel yay. 1968, 210-217). Marc Bloch'a göre (s. 210) Commendatio şef ile hizmet yüklenen arasında "feodal dönemin tanıdığı en güçlü sosyal bağlardan birini" oluştururdu.

13. yy. Moğol toplumunda nöker, soylu kişilerin, bagaturların evinde ve seferde yanından ayrılmayan hizmetkarı ve silâh arkadaşı olarak tanımlanır. Esir olan nöker, kendine tâbi olanlarla birlikte şefin hizmetine girer. Çoğu tutsak edilip anda ile başbuğa hayat boyu bağlı silâh arkadaşı (comrade-in-arm) olur.

Böylece Avrasya steplerinde olduğu gibi alplar etrafında gazâ-akın birlikleri oluşmakta, her biri Uc'un bir bölgesinde gazâ faaliyetinde bulunmaktadır. Osman Gazi de, kuşkusuz başlangıçta bu alplardan biri idi. Onu ötekiler arasında seçkin duruma getiren özellik, bir Vefaî-Babaî tarikat halîfesi olarak Uc'a gelen şeyh Ede Bali'nin yakınlık ve "berekâtî" olmuştur. Çağdaş Bizans tarihçisi Pachymeres Osman'ı bölgede Bizans topraklarına karşı akın yapanlar arasında en atılgan bir önder olarak tanıtmaktadır. Uc'ta gâzîler, alplar ganimet seferlerinde en başarılı önderin bayrağı altına giderler. Menâkibnâme'ye göre (Aşpz. 105) Osman "Yarhisarı Hasan Alpa verdi; bu dahi bir yarar yoldaş idi". Osman Gazi'nin kariyerinde ikinci aşama, seferlerde bayrağı altında alpları toplamasıdır. Onlar bu enerjik öndere Köse Mihal gibi nöker/yoldaş oldular. Osman Gazi'nin gâziyânı gibi öteki Uc beyliklerinde de ilk askerî-siyasî çekirdek benzeri bir süreçte ortaya çıkmış olmalıdır.

Osman Gazi döneminde askerî-sosyal sistemde nökerlik/yoldaşlık, Alplık gibi egemen bir kurum olarak görünmektedir. 1302'de Osman'ın Sakarya seferinde Lefke (bugün Osman-eli) ve Çadırlu tekfuruları Osman'a itaat ettiler ve "Osman Gazi'ye hâss nöker" oldular (Aşpz. 10. Bab Neşrî, I, 120). Osman tutsak düşen Harmankaya Tekfuru Köse Mihal'i aff edip azad etti. "Köse Mihal dahi heman can ü dilden Osman Bege etbâ'iyile nöker olup gerçek muhibbi oldu" (Neşrî I 76). "Köse Mihal dayım onun bile olurdu. Ekseri bu gazilerin hidmetkârları Harman kaya kâfirleriydi". (Aşpz. 10. Bab). Nöker kurumu, Osmanlı Devletinin gelişme çağında kul sistemine vücut vermiş görünmektedir. Yeniçeriler, bey kulları (gulâm-i mîr), timarlı sipahilerin hizmetkârı gulâmlar hep nöker, maiyet askeri durumundadırlar.

Uc Türkmen toplumlari dahil, Anadolu Türk halkının tüm sosyal hayatını düzenleyen pragmatik bir sosyal-etik sistemden ve buna dayanan bir model örgütten söz etmek mümkündür. Bu model, gâziyân, ahiyyan, abdâlân ve bâciyan için ortak bir modeldir. Araştırmacılar, kökleri bakımından bu modeli İslâm öncesi İran, Orta Asya Türk dünyası ve Roma idaresindeki Suriye ve Mısır'da rastlanan gençler birliği geleneğine kadar izlemektedirler. Yiğitlik/centilmenlik, dayanışma, özveri, alçak gönüllülük gibi etik nitelikler ve üç yüzlü bir örgütlenme (şeyh, ahi, yiğit yahut şeyh, derviş, tâlib) modelin genel çizgileri olarak ortaya çıkmaktadır.

Osmanlı Uc'unda Ahiler ve Fakılar

Uc toplumunda Osman Gazi'nin manevî destekleyicisi, hukukî ve sosyal hayatı örgütleyici olarak ahileri ve fakıları görüyoruz (fakı, fakîh'in kısaltılmışıdır).

Osman bir bölgeyi ele geçirdikten sonra bu ülkeyi nasıl örgütleyeceğini ahilerden ve fakılardan sormaktadır. Fakılar, İslâm hukukunu, İslâm kurumlarını bilen insanlar olarak

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

gazi önderi yönlendirici bilgiler sağlamaktadır. İlk Osmanlı beyleri Osman ve Orhan tarafından ahiler ve fakılara verilmiş birçok vakıf köy ve çiftlikler tahrir defterleri kayıtlarıyla bize kadar gelmiştir. Bu dönemde vakıfların büyük bir kısmı fakılara verilmiştir. Bu kayıtlarda, daha bu zamanda, Türkmenlerin köylere yerleştiklerini biliyoruz. Köye yerleşen bir grubun, tabii, İslâm kurallarına göre yaşamlarını düzenlemek için bir köy imamına, bir din adamına ihtiyacı vardı. Böylece, fakıların en aşağı kademedeki olanları bu köy imamlarıdır. Daha yukarıda kadılar, vezirler gelmekte idi. İbn Battuta seyahatinde rastladığı bu çeşit köy imamlarından söz eder.

Osman döneminde bu fakıların en meşhuru Tursun Fakîh'tir. Söğüt yakınında türbesi bugün bir ziyaretgâhtır. Eskiden daha çok ahilerin önde geldiği sanılıyordu. Fakat tahrir defterlerindeki vakıf kayıtları gösterdi ki, fakılar daha ağır basmaktadır.

İleri gelen fakılar sünî İslâm hukukunu bilen insanlar olarak önemli rol oynamışlardır. Osman dönemine ait fakılar arasında Ede Bali, Tursun Fakîh adlarını biliyoruz. Bize ilk Osmanlı tarihini nakleden İshak Fakîh ve onun oğlu Yahşi Fakîh vakıf almış bu fakılardan ikisidir. Demek ki, vakıfların kanıtlandığı gibi, daha Osman Gazi zamanında İslâm hukuku bilen kişilerle devlet kuran Bey arasında sıkı ilişkiler kurulmuştur.

Beyliği teşkilâtlandırma, sosyal hayatı düzenleme bakımından bu fakılar ve ahiler son derece önemli bir rol oynamışlardır. Din adamlarının ilk dönemlerde devletin örgütlenmesinde beylere danışmanlık yapmış olmaları, ilk vezirlerin de onlar arasından seçilmiş olması olayını açıklar (ilk vezirlerden Sinaneddin Yusuf kuşkusuz ulemadandır). Çandarlı Kara Halil, ulema menşeyinden vezirlerin en ünlüsüdür. Onun çocukları, 1453'e kadar devlet içinde otorite bakımından pâdişahla kıyaslanacak bir mevkie sahiptiler.

Ahi Evren

Selçuk sultanları Bağdad Halifesi ile yakın ilişkide olup kendilerini resmî yazılarda Halife'nin bir menşurla tayin ettiği sultanlar durumunda görür, Halife'nin yardımcısı (zahîr, mu'în) gibi ünvanlar kullanırlardı. Anadolu'da ahilik teşkilâtının temelini oluşturan fütüvvet hareketinin başlangıcı, Halife Nâsir'ın sultanlar yanında girişimlerine bağlanmaktadır. Türkiye ahi teşikâtının kurucusu, Ahi Evren (Evrân Nâsiruddîn), 13. yy. başlarında Bağdad'dan Anadolu'ya gelen bir grup ulema ve sufiler arasında idi. Bu âlimler, fütüvvet erbabının dostu Alâeddin Keykubad l'in (1221-1237) himayesi altında idiler. Oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev II tarafından zehirlenen Alâeddin'den sonra Nâsiruddîn hapse atıldı. Nâsiruddîn'in Babaîlerle ve Türkmenlerle yakınlığı vardı. Hapisten kurtulunca, Kırşehir'de debbağlar şeyhi olarak yerleşti. Ahi Evren, tasavvuf ve felsefe üzerinde eserleri olan bir âlimdir. Asıl adı Hoy'lu Şeyh Nâsirüddîn Mahmud'dur. Hocası ve kayınpederi fütüvvet akımının büyük şeyhi ünlü sufî Evhadü'd-dîn Kirmânî'dir Kirmanî'nin Anadolu'da birçok şehirde halifeleri vardı.

Moğollarla işbirliği yapan ve Fars kültürüne tutkun Selçuklu seçkin sınıfına hitab eden Celâleddin Rumî ile Ahi Evren arasında düşmanlık vardı. Bu düşmanlık Mevlanâ'nın şeyhi Şems-i Tebrizî'nin katliyle (1247) ilişkilidir. Nâsiruddîn'in ahileri, Moğollarla mücadeleye giren II. İzzeddin Keykâvus'ı destekliyorlardı, Keykâvus 1254'de Kırşehir'e gitti. Moğol kuvvetleri onu yenilgiye uğrattılar (Sultan Hanı Savaşı, 1256). Anadolu'da isyanı bastırmaya çalışan Moğolların soykırımından Nâsiruddîn de kurtulmadı. Onun, Kırşehir emîrlüğüne atanan Mevlevî Nureddin Caca Bey'in şehirde yaptığı katliâmda hayatını kaybettiği (1261) anlaşılmaktadır. Tokat, Sivas, Kayseri gibi büyük şehirlerde Moğollar,

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

karşı çıkan esnafı, bunlar arasında savaşçı kalabalık debbağ esnafını katliam ettiler. Ahilere ait zaviyeler, Mevlevîlere verildi. Bunun üzerine ahiler uzak uc bölgelerine, Türkmenler arasına göç ettiler.

Osman Gazi'nin şeyhi Ede-Bali'nin Kırşehir (bugün Kırşehir)'den uc'a göçenler arasında bulunduğu ileri sürülmüştür. Keza Orhan Gazi ile Bursa kuşatmasında hazır bulunan Abdal Musa da ahilerle beraber uc'a göçen dervişlerdendir.

Türkmen halkı için Türkçe Garîbnâme adlı eseri yazan Âşık Paşa da Kırşehir'lidir. Bütün bu olaylar, Osman Gazi zamanında Sultan-önü Uc'unda rastladığımız ahiler ve abdal/kalendirîlerin orta Anadolu'da 1256'de patlak veren Moğol-Türkmen mücadelesinin serpintileri olduğu olgusunu ortaya koymaktadır.

Ahi Evren, Anadolu Türkleri arasında bir velî mertebesine yükselmiş olup kerametleri bir menâkibnâmede toplanmıştır. Ahi Evren üzerinde etraflı araştırmalar yapan Mikâyil Bayram'a göre o, Anadolu'da ahiliği kuranların başında gelir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde ahilerin ve fütüvvet akımının kesin bir rol oynadığı kuşku götürmez. Debbağların pîri sayılan Ahi Evren 32 çeşit esnafın pîri sayılır. Gerçekten dericilik, Anadolu Türk sanatlarının en önemlisi sayılır. Eskinin geleneksel yaşamında ev eşyası, hayvan takımları, vb. deriden yapılırdı. Fâtih Mehmed kendi cami külliyesini yaptığı zaman yanında sarraclar için büyük bir sarrachane yaptırmıştır. Şehirlerde debbağlar en kalabalık, devlet karşısında en güçlü, bağımsız, işçi grubunu oluşturmakta idi. Kanunî Süleyman'ın itaatsizlik gösteren kapıkulu askerine karşı debbağları anarak tehdit ettiği rivâyet edilmiştir. Evliya Çelebi'ye göre, İstanbul'da debbağhanede beşbin kadar debbağ vardı. 1651 esnaf isyanında ilkin "sarrachane ahileri" bayrak kaldırdılar. Kırşehir'de Ahi Evren (Evrân) tekkesi post-nişîni (şeyhi) tüm İmparatorlukta her şehirde ahilerin reisi sayılan ahi babalara icazetnâme göndererek makamlarını onaylardı.

Orhan Döneminde Bizans'ın Tâbiliği Pelekanon (Eskihisar) Savaşı (1329)

1330'larda Osmanlı tarihinin dönüm noktalarından birisindeyiz. Osmanlılar 1305-1331 döneminde Adapazarı'nda ve Sapanca'nın doğusunda yerleşmişler, Bursa, İznik ve İzmit'i abluka ve akınlarıyla baskı altında tutuyorlar; İznik açlıktan düşmek üzere. Bu durum, Bizanslılara bir ölüm kalım noktasına gelindiği inancını verdi. Osmanlılar, Orhan döneminde (1324-1362) İznik ovasını ele geçirdikten sonra İstanbul'a en yakın iki mühim şehri, İznik ve İzmit'i almak için son bir atılım yapacaklardır.

Kuşkusuz, 1329 Pelekanon Savaşı İstanbul'un fethi gibi, Bizans ve Osmanlı tarihinin dönüm noktalarından biridir. Beylik bu savaşı kazandıktan sonra 1331'de İznik, ondan altı sene sonra da İzmit düşecektir. Bu arada Hereke dahil, bu sahildeki tüm küçük hisarlar, Osmanlı'nın eline geçecek, böylece, Anadolu tarafından Türkler İstanbul Boğazı'na dayanmış olacaklardır.

İki taraf orduları, 1329 baharında Gebze limanı yakınında Pelekanon denilen yerde, bugün Eskihisar'ın hemen batısında düzlükte karşı karşıya gelecektir. Osmanlı ordusunda bizzat Orhan kumandayı ele almıştır. Karşı tarafta Bizans ordusunun başında İmparator Andronikos III. vardır. Andronikos'un düzenli ordusu 2000 kişidir; buna düzensiz eyalet askeri de katılıyor.

İmparator ordusuyla buraya, İznik'i kuşatmadan kurtarmak için gelmiştir. İznik, 30 yıldır

OSMANLI DEVLETI'NIN KURULUSU

abluka altındadır. Bursa'nın fethinden (6 Nisan 1326) sonra Osmanlıların baskısı tehlikeli bir hal aldığı için İznik teslim olmak durumundadır.

Açıkça maksat, İznik Körfezi'nin öbür tarafına geçip Yalakdere Vadisi'nden inerek İznik'i kurtarmaktır. (Pelekanon Zaferi Hammer tarihinde ve onu izleyen tarihçilerimizin eserlerinde Maltepe Savaşı olarak bilinir. Oysa, Maltepe, Pelekanon'dan epey uzaktadır. Pelekanon, Gebze-Eskihisar bölgesindedir).

Bu savaşın Bizans kaynaklarından tam tarihini de biliyoruz. Savaş, 1329 yılı Mayıs sonu Haziran başına rastlar. Bu zaferin ilk sonucu, İznik'in teslim olmasıdır. Böylece, Osmanlılar 1300'den beri Osman Gazi'nin amaçladığı gayeye erişmiş oldular. Bursa ile İznik'in düşmesi artık Osmanlı Devleti'nin Bizans'ı tehdit eden bir güç haline geldiğini göstermiştir. Pelekanon Savaşı, Osmanlı tarihinde gerçekten bir dönüm noktasıdır.

Bizim vekayinamelerde Pelekanon Savaşı yoktur; anlatılmamıştır. Çok kısa olarak Abdurrahman Gazi'nin Orhan Gazi ile beraber bir Bizans kuvvetini püskürttüğü söylenir. Oysa, bizzat o muharebeye katılmış olan Büyük Domestikos Kantakuzenos, bu muharebeyi uzun uzadıya bütün ayrıntılarıyla anlatıyor. Biz burada devir açan bu savaşın ayrıntılarıyla ele alacağız.

Pelekanon Savaşı iki aşamada gerçekleşti. Birinci safhada Bizans İmparatoru harp meclisinde şu kararı aldı: "Tepelerden Osmanlıları düzlüğe çekelim ve savaşı düzlükte kabul edelim."

Bizans komutası, eğer bunu yapamazsa o zaman savaşı bırakmayı düşünüyor. Böylece, daha başlangıçta Osmanlılar stratejik üstünlük sağlamış bulunuyorlardı.

Orhan, tepelerden harp sahasını gözetliyor, Bizans ordusunu arızalı araziye çekip orada çevirmeyi düşünüyordu. Bunun için de önemli bir kuvveti bir vadide pusuya sokmuştu. Bu, klasik Osmanlı savaş taktiğidir; Mohaç Savaşı'nda Macar ordusuna karşı da uygulanmıştır.

Savaşın ilk günü, 1 Haziran'da, Orhan Gazi, Bizans ordusunu kendine çekmek için 300 kişilik bir kuvveti Bizans mevzileri üzerine gönderir. (Bu ayrıntıları o savaşta hazır bulunan Kantakuzenos anlatıyor). Bu akıncı kuvveti Bizans ordusuna yaklaştı, oklarını serpti, sonra geri kaçışa başladı. Bu yalancı kaçıştan maksat, Bizans ordusunu yerinden çıkarıp, tepelere doğru çekmek. Bu saldırıyı birkaç kere tekrar etti akıncılar.

Başlangıçta, Bizans ordusu mevzilerini bırakmadı, iki tarafın esas kuvvetleri birbiriyle tutuşmadı. Orhan'ın kuvvetleri de tepeleri terk etmediler. Ötekiler de bu tepelere doğru hareket etmediler. Fakat savaşın ikinci günü tekrarlanan bu akıncı saldırıları sırasında İmparator bu ufak kuvveti yok etmek için bir kısım kuvvetlerini harekete geçirdi. Bunun üzerine, Orhan, bir kısım kuvvetlerini kardeşi Pazarlu kumandasında düzlüğe indirdi. Bizans ordusu da karşı çıktı; bu suretle akın şeklinde başlayan çarpışmalar, iki tarafın büyük kuvvetlerinin katıldığı bir savaş halini aldı.

Bu savaşta Osmanlılar üstün geldiler. İmparator okla yaralandı. Bizans ordusunda panik başladı. İmparator, paniğin önüne geçmek için yaralı olduğu halde çalışıyor, fakat asker panik halinde kaçıyor.

Bu bölge, Anadolu'ya geçmek için bir geçit yeri olduğundan için, Bizanslılar, geçen

OSMANLI DEVLETI'NIN KURULUSU

yüzyıllarda burada kaleler yapmışlar. Bunlar 4 tane kaledir. Kale burnunda Flokrinia, yahut Flokren burnun berzahında Nikitiaton Kalesi, Darıca, yani Daritzion Kalesi Dördüncü kale, Eskihisar'dır. Gebze'nin limanındaki büyük kaledir. Bugün bu kale ayaktaadır.

Panik halinde kaçan Bizans kuvvetleri bu kalelere sığınmaya çalışıyor. Orhan'ın kuvvetleri kaçanları kovalıyor. Bizans İmparatoru paniği önleyemeyince kendisini bir halı üzerinde gemiye taşıttı ve İstanbul'a kaçtı.

Bu zaferden sonra, artık İzniklilerin hiçbir ümidi kalmıyor. Osmanlılar ablukayı şiddetlendiriyorlar ve 2 Mart 1331'de İznik şehri Orhan'a teslim oluyor.

Rumeli'ye Geçiş

Osmanlıların Avrupa'da yerleşmesi, tarihî literatürde ve mektep kitaplarında yıllarla geçiş efsanesinden hala kurtulamamıştır. Oysa, bu büyük olayın tüm ayrıntıları çağdaş kaynaklardan biliniyor. Sal hikâyesi, Karesili gazilerin zaman zaman sal ile karşı sahile yaptıkları akınların bir yankısı olmalıdır.

Osmanlı rivayetlerinde tutsak yapılan ve Müslüman olan bir Rum'un, Gelibolu Rum Valisi Asen'in üç oğlundan biri olduğu kesinlik kazanmıştır. O, kardeşleriyle geçinemeyerek Osmanlılar'a sığınmış müslüman olmuş, Osmanlıların Avrupa'da yerleşmesi olayını hazırlamıştır. Gerçekte, Rumeli'de yerleşme, İstanbul'un fethi gibi, tarihte yeni bir dönem açan olaydır. Boğazlar'ın ötesinde bir Osmanlı yerleşmesi olmasaydı, Osmanlı Devleti öteki Türkmen beylikleri gibi küçük bir Türkmen devleti olarak tarihe karışmış olacaktı.

Süleyman Paşa'nın başarısının arkasındaki tarihi gelişmeleri şöyle özetlemek mümkündür. 1329-1344 yıllarında İzmir'den donanması ile Trakya'ya deniz seferleri yapan Aydınoğlu Umur Bey, Balkan fetihlerini hazırlayan ilk büyük gazi beydir.

O, bu seferlerinde, İstanbul'da Yuannis V. Paleologus'a karşı İmparatorluk iddiasıyla Trakya'da faaliyette bulunan Kantakuzenos ile işbirliği yapıyordu. Bu sayede, hafif donanmasını, kıyıya çekiyor, Kantakuzenos'un müttefiki olarak Sırp ve Bulgar topraklarına akınlar yapıyor, gemileri ganimet dolu olarak İzmir'e dönüyordu.

Umur Bey'e karşı Bizans, 1344'de bir Haçlı donanmasını harekete geçirdi. Güçlü Haçlı donanması, aşağı İzmir Kalesi'ni ele geçirdi ve Umur'un donanmasını yaktı. Umur, bu kaleyi geri almak için yaptığı savaşta, 1348'de şehit oldu.

Umur Gazi, ölmeden önce, müttefiki Kantakuzenos'a Orhan'la ittifak yapmasını tavsiye etmiştir. Türk yardımı, Kantakuzenos için, hem İstanbul'daki rakipleri, hem de Edirne ve İstanbul'u almayı tasarlayan Sırp Kralı Stefan Duşan'a karşı en etkin askeri yardımı oluşturmaktaydı. Gerek Umur, gerekse Orhan, Kantakuzenos'la ittifak yapmayı Rumeli'ye akınları için gerekli görüyorlardı. Osmanlılar, 1335-1345 döneminde Karesi Beyliği'ni işgal ederek Çanakkale Boğazı'na ulaşmışlardı. Karesili Beyler; Ece Bey, Gazi Evrenos, Hacı İlbeyi, Gazi Fazıl Osmanlıları Çanakkale'nin öbür yakasında yerleşmeye teşvik eden gazilerdi.

Kantakuzenos, 1346'da kızı Teodora'yı Orhan'a eş olarak vererek, Osmanlı'yla ittifakı pekiştirdi. 1347'de, Kantakuzenos, Orhan'ın yardımıyla İstanbul'a girdi ve Yuannis V ile ortak İmparator ilân edildi. Bu tarihte, Bizans, Orhan'ın himayesi altına girmiş sayılabilir.

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Şimdi, İmparator Kantakuzenos, Sırp Kralı'na karşı Osmanlı kuvvetlerini kullanarak Trakya'da, Bizans egemenliğini koruyabiliyordu. Bizans'a yardıma koşan Süleyman Paşa, 1352 yılında, Trakya'da ilerleyen bir Sırp ordusunu bozguna uğrattı. Süleyman Paşa, Edirne'ye gitti, Kantakuzenoslar tarafından kurtarıcı olarak karşılandı. Osmanlı kaynaklarında, 1361 Edirne fethi ve 1371 Çirmen, (Sırsındığı) Savaşı ile, Süleyman Paşa'nın 1352'deki bu harekâtı karıştırılmıştır. Bununla beraber, Süleyman Paşa'nın 1352 zaferi, kendisine Rumeli'de yerleşme imkânı sağlamıştır. Dönüşte, Süleyman Paşa, ertesi sene yapılacak sefer için Boğaz'ın Avrupa yakasında, Tsympe denilen kalede, bir kısım Osmanlı askerini bırakmış, kaleyi bir köprü-başı durumuna getirmiştir. Kantakuzenos'un, bu kaleyi Osmanlı askerlerinden boşaltma için önerdiği büyük paralar Süleyman tarafından reddedilmiş, aksine o, bu köprü-başını, Anadolu'dan getirdiği yeni kuvvetlerle güçlendirmiştir. Rumeli'de yerleşen Karesili Beyler, bir yandan Gelibolu, öbür yandan Tekirdağ ve Malkara doğrultusunda fetihlere başlamışlardır. Gelibolu'yu kuşatan Ece Bey, bir süre sonra ölmüş ve Gelibolu'ya yakın bir yere gömülmüştür. Türk yerleşmesi İstanbul'da büyük telâş uyandırmış, Bizans payitahtının hem Kocaeli'de, Anadolu tarafından; hem Avrupa'da Trakya tarafından kuşatılmakta olduğuna tanık olmuşlardır.

Bu arada Süleyman Paşa, merkezi Biga'ya yakın Kemer Limanı'nda 3000 kişilik bir kuvveti gemilere bindirmiş ve karşı kıyıda Kozludere'ye çıkarma yapmış, Bolayır'ı fethetmiştir. 1354'te, beklenmedik bir tabii olay, 1 Mart'ı 2 Mart'a bağlayan gece meydana gelen şiddetli bir deprem sonucu, Gelibolu ve civar kalelerin surları yıkıldı. Osmanlı kuvvetleri derhal bu kaleleri işgal ettiler. Depremi, bütün çağdaş kaynaklar kaydetmiştir. Olayı Tanrı'nın lütfu olarak yorumlayan Osmanlılar, Rumeli'yi kesinlikle boşaltmamaya karar verdiler, yeni kuvvetler ve Karesi'den gelen göçmenler Boğaz'ın Avrupa yakasına geçmeye başladılar. İstanbul'da halk, isyan ederek bu durumdan suçlu sayılan Kantakuzenos'u tahtı bırakmaya zorladı. O zaman, Osmanlılar için elverişli bir durum da, Sırp Çarı Stefan Duşan'ın ölümü ve Sırp İmparatorluğu'nun parçalanmasıdır (1355). Böylece, Osmanlılar karşısında en büyük rakip ortadan kalkmış bulunuyordu.

Bu olağanüstü olaylar, Süleyman Paşa'nın ve Karesili gazilerin azim ve kararı sonucu, Türklerin Balkanlar'da yerleşmesi artık kesinleşmiş bulunuyordu. Bizans İmparatoru Yuannis V, bütün ümidini Avrupa'dan gelecek bir Haçlı seferi'ne bağlamış bulunuyordu. İmparator, 1355 yılı sonuna doğru 6. Innocent'e elçiler göndererek Roma Kilisesi'yle birleşme vaadinde bulunuyor ve âcilen bir Haçlı ordusunun yola çıkarılması için yalvarıyordu. Fakat 1357 yılında olaylar birden Osmanlılar aleyhine döndü.

Orhan'ın 12 yaşındaki oğlu Halil, 1357 yazında Foça'lı Rum korsanlar tarafından İzmit Körfezi'nde, esir edildi. Bu arada Rumeli fatihi Şehzade Süleyman Paşa'nın ölümü haberi geldi. Bu talihsiz olaylar, Osmanlı-Bizans ilişkilerinde bir dönüm noktası oluşturmuştur. İhtiyar ve hasta olan Sultan Orhan, oğlu Halil'in kurtarılması için İmparator Yuannis V, Palaeologus'a başvurdu. Bizans diplomasisi, durumdan yararlandı ve Orhan'a bir anlaşma imzalandı. Buna göre Orhan, Bizans topraklarına karşı her türlü saldırıyı durduracak, oğlunu kurtarmak için Foça'ya gönderilecek gemilerin bütün masraflarını üzerine alacak, İmparatorun o zamana kadarki borçlarını affedecekti. Orhan, aynı zamanda Trakya'da Kantakuzenos'un oğlu Matheos'a yardımdan vazgeçmeyi ve İmparator Yuannis'i desteklemeyi vaad ediyordu.

Bu anlaşma ile Osmanlılar, Rumeli'de Osmanlı topraklarını genişletmek için şimdiye kadar Kantakuzenos ailesi ile yaptıkları işbirliği politikasından vazgeçiyor, önemli bir bekleme ve gerileme dönemine girmiş görünüyorlardı. Gerçekten, 1359'da Halil kurtarılcaya kadar,

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Rumeli'de Osmanlı'nın yayılma faaliyetleri durdu.

Bu arada 1358'de, Osmanlı müttefiki Matheos Kantakuzenos, Dimetoka'da Sırp yardımıyla İmparator güçleri tarafından sıkıştırıldı ve esir edildi. Böylece Bizans, Trakya'da durumu kendi lehine çevirmiş bulunuyordu. Orhan'la yapılan anlaşmada İmparatorun eski borçlarından söz edilmektedir. Bu kayıt Bizans'ın daha bu tarihte, Osmanlı'ya haraç ödemeye başlamış olduğunu kanıtlamaktadır. Gerçekten 1333'te İzmit'i rahat bırakmak karşılığı İmparator, yıllık bir haraç ödemeyi kabul etmişti. Kesin olarak biliyoruz ki, Bizans 1371 Meriç Savaşı'ndan sonra, Osmanlılara yıllık 15 bin hyperpera, yani 7500 Venedik altını haraç vermeye başlamış, bir Osmanlı bağımlısı durumuna düşmüştür. Bu arada Bizans diplomasisi, aynı zamanda Osmanlı'ya karşı en etkin bir silah olarak Batı'dan bir Haçlı donanmasını harekete geçirmek için çabalarını yoğunlaştırmakta idi.

Süleyman, rivayete göre, Rumeli'nin terkedilmesi gibi bir olasılığın önüne geçmek için ölüm döşeginde, cesedinin Bolayır'da gömülmesini ve yerinin belli edilmemesini vasiyet etmişti. Gaziler yeni durum karşısında, Anonim Tevârîh-i Âli Osman'da belirtildiği gibi, ümitsizlik içinde idiler. Fakat Karesili Gazi Beyler, boşaltmaya kesinlikle karşı olmalıydılar. Cinbi ve Gelibolu fethinden sonra, Karesi'den halk, Rumeli'ye geçip yerleşmeye, köyler kurmaya başlamıştır. Süleyman'ın ölümü üzerine Orhan, onun yerine oğlu şehzade Murad'ı deneyimli bir kumandan olan Lalası Şahin'le beraber Gelibolu'ya gönderdi. Bizans ve Osmanlı kaynakları, Chalcocondyles ve Düsturnâme, Süleyman'ın ölümü üzerine Murad'ın derhal Rumeli'ye gönderildiğini kaydederler. Fakat 1357-1359 arasında Halil kurtarıncaya kadar, Murad hareketsiz bekledi.

Halil'in kurtarılması için Bizans İmparatoru 1358 baharında üç kadırgasıyla Foça üzerine hareket etti. Orhan'ın dostu; Saruhan Beyi İlyas da aynı zamanda karadan yürüdü ve şehri kuşattı. Fakat sonuç alamadılar. İmparator, Orhan'a danışmadan İstanbul'a döndü. Eski-Foça'nın hâkimi Kalothetos, Halil için büyük bir meblağ koparmak için direniyordu. Orhan, anlaşmayı bozacağını söyleyerek tehdit etti. İmparator, derhal Orhan ile buluşma isteğinde bulundu ve aynı yıl içinde tekrar Foça'ya gitti. Foça'ya yeni sefer de sonuç vermedi. 1359 baharında Kadıköy'e gelen Orhan ile kıyıya gemisiyle gelen İmparator arasında elçiler aracılığıyla görüşme başladı. Bizans, Orhan'ın güç durumundan sonuna kadar yararlanmak istiyordu. Orhan'a yeni koşullar kabul ettirildi.

Orhan, fide olarak, 30 bin Venedik altını ödedi. Halil kurtarıldı. İstanbul'a getirilip, Yuannis'in küçük kızı İren ile nişanlandı ve İmparator tarafından İzmit'e getirildi. İmparator, Halil'in Orhan'dan sonra, tahta geçmesi vaadini de aldı. Bizans böylece, Halil'in şahsında Osmanlılarla bir barış ve denge dönemi açmayı arzuluyordu. Çağdaş Bizans tarihçisi Gregoras'a göre, Orhan bu düzenlemeyi kabul etti. Rumeli'deki şehzade Murad ise, bu politikaya karşı idi ve Karesili Gazi Beyler ve Lalasıyla birlikte, gaza ve yayılma politikasında kararlı idi. Trakya'da Bizans'a karşı savaş ve başarı kendisine taht yolunu açacaktı. Çağdaş Bizans tarihçisi Gregoras, Halil gelinceye kadar iki yıl Trakya'da askeri harekâtın durduğunu doğrulamaktadır. Bu arada şu noktayı belirtelim ki, Türk-Moğol geleneğini izleyen Osmanlılarda, hükümdarlık için bir veraset kanunu yoktu. Kimin tahta geçeceğini olaylarla Tanrı'nın iradesi belirlemelidir. Murad, büyük oğul olarak, en ileri uca, ordunun başına gönderilmişti. Bu durum kendisi için, hukuken olmasa da fiilen saltanatı garanti etmekteydi. Ama bu ancak Rumeli'de onun gerçekten büyük bir fetih başarısıyla gerçekleşebilirdi.

Bu iki yıl içinde Anadolu'dan Rumeli'ye göç devam edecek Rumeli Uc'u güçlenecektir.

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Orhan'ın Süleyman için Bolayır'da yaptırdığı imarete ait 1360 tarihli vakfiyede bu bölgede Türkçe adlar taşıyan birçok köy ve çiftliğin kurulmuş olduğunu görüyoruz. Yunan kaynakları da bu göçü kanıtlamaktadır. Osmanlı Rumeli'si böylece birkaç yıl içinde oldukça geniş bir bölgede ortaya çıkmış bulunuyordu. Gregoras, Süleyman'ın sağlığında devletin genel politikasını yönlendirdiğini ifade etmektedir. Öbür yandan onun ölümü ve Bizans idaresinin Haçlı çabaları herşeyi tehlikeye atmaktaydı. Durum gerçekten Osmanlı Devleti'nin geleceği bakımından tehlikeli idi. Bizans Orhan'la anlaşma düzenlerken öbür yandan Rumeli'de acele bir Haçlı kuvveti gönderilmesi hususunda ümitliydi.

Bizans, Haçlı yardımıyla denizden boğazları kesmek, Rumeli'deki Türkler'i Anadolu'dan ayırıp yok etmek stratejisini izlemekteydi. Osmanlılar için ciddi bir durum ortaya çıkmıştı. Bu plan, 14-15. yy'larda bütün Haçlı projelerinde izlenen bir plan olacaktır.

İmparator Yuannis, kiliselerin birliği vaadiyle Papa VI. Innocent'in (1352-1362) Türkler'e karşı bir Haçlı Seferi düzenlenmesi için çabalarına Gelibolu'nun düşmesinden hemen sonra 1355'te başlamıştı. İlk beş kadırgalık bir donanmanın derhal harekete geçmesini, arkasından geniş ölçüde bir Haçlı ordusunun gönderilmesini istiyordu. Bunun için İmparator, oğlu Manuel'i Avignon'a, Papa'nın yanına rehin olarak göndermeyi bile kabul ediyordu. Ertesi sene İmparator, Levant'ta kolonileri olan devletleri Venedik, Ceneviz Cumhuriyeti ve Rodos şövalyelerini Osmanlılara karşı harekete geçirmeye çalıştı.

Fakat bütün bu çabalar boşa gitti. Haçlı için güçlü devlet Venedik, Dalmaçya sorunu yüzünden Macaristan ile 1357 baharında yeniden savaşa başlamıştı. Senato, Bizans için durumun ciddiliğini anlamıyordu. İstanbul'dan Venedik balyozu durumun ağırlığını bildirmekte; İstanbul Rumlarının Venedik'in himayesi altına girmeyi bile düşündüklerini yazmakta idi. Papa ise, mümessili nuncio Pierre Thomas'ı Macaristan'a ve İstanbul'a göndererek bir Haçlı seferi için faaliyete geçmişti. Sonradan Hıristiyan Avrupa'da bir Haçlı kahramanı olarak kutlanan Thomas, büyük gayret gösterdi. Papa'nın talimatıyla ilkin Buda'ya giderek Venedik ve Macaristan arasında barışı sağlamaya çalıştı. Papalık daha bu tarihte Osmanlı ilerlemelerinin Avrupa için tehlikesini fark etmiş, İstanbul'un kilidi sayılan Gelibolu'nun geri alınması için bir Haçlı kuvvetini harekete geçirmeye çalışıyordu. Osmanlılara karşı bu ilk Haçlı Seferi Thomas'ın çabalarıyla 1359'da gerçekleşecektir.

Prof. Dr. Halil İNALCIK

Chicago Üniversitesi / A.B.D.
Bilkent Üniversitesi / Türkiye

Alıntı Kaynağı: Türkler, Cilt: 9 Sayfa: 66-88

Kaynaklar:

- Rifa'at Ali Abou-El-Haj, Formation of the Ottoman State, The Ottoman Empire Sixteenth to Eighteenth Centuries, Albanay, NY, 1991.
- M. Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimaî Tarihi, 2. Cilt, İstanbul, 1974.
- M. Akdağ, Celâlî İsyancıları, Ankara 1963.
- Münir Aktepe, Patrona İsyanı, İstanbul 1958.
- M. Aktepe, Patrona İsyanı (1730), İstanbul 1958.
- Ali Akyıldız, Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform, İstanbul: Eren Yay. 1993.

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

- Metin And, Kırk Gün Kırk Gece. Eski Donanma ve Şenliklerde Seyirlik Oyunları, İstanbul 1959.
- Ayda Arel, 18. Yüzyılda İstanbul Mimarisinde Batılaşma Süreci, İstanbul 1975.
- Esin Atıl, The Age of Sultan Süleyman the Magnificent, Washington DC, New York 1987.
- E. H. Ayverdi ve Ö. L. Barkan, İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri, İstanbul 1970.
- Ali İhsan Bağış, Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler, Kapitülasyonlar, Beratlı Tüccarlar ve Hayriye Tüccarları, Ankara 1983.
- Ö. L. Barkan, Toplu Eserler, İstanbul 1980.
- Ö. L. Barkan, XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları, İstanbul 1943.
- Ö. L. Barkan, Süleymaniye Camii ve İmaretini İnşaatı, 1550-1557, 2 Cilt, Ankara: TTK 1972-1979.
- Ö. L. Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İşkân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt XI (1950), 524-569.
- Ö. L. Barkan, "Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", Türkiyat Mecmuası (1951).
- Ö. L. Barkan, "Edirne Askerî Kassam'ına ait Tereke Defterleri", Belgeler 1966.
- Ö. L. Barkan, "The Price Revolution of the Sixteenth Century: A Turning Point in the Economic History of the Near East", International Journal of Middle East Studies (1975).
- Ö. L. Barkan ve Enver Meriçli, Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri, I, Ankara 1988.
- Felix Beaujour, Tableau du commerce de la Grèce formé d'après une année moyenne depuis 1787 jusqu'en 1797, Paris 1800.
- Irène Beldiceanu-Steinherr, Les Bektaşî à la lumière des recensements ottomans, 1991.
- N. Berkes, Türkiye'de Çaędařlařma, İstanbul 1975.
- Bombaci, Histoire de la littérature turque, Paris 1968.
- Boué, Recueil d'itinéraires dans la Turquie d'Europe, Vienne 1954.
- H. Bowen ve H. A. R. Gibb, Islamic Society and the West, Londra: Oxford University Press, 1957.
- Braude and B. Lewis, Christians and Jews in the Ottoman Empire, New York-Londra 1982.
- O. G. Busbecq, The Turkish Letters, çev. S. Foster, Oxford 1968.
- Mustafa Cezar, Osmanlı Tarihinde Levendler, İstanbul: İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi 1965.
- Mustafa Cezar, Typical Commercial Buildings of the Ottoman Classical Period and the Ottoman Construction System, İstanbul: Türkiye İş Bankası 1983.
- M. A. Cook, Population Pressure in Rural Anatolia, 1450-1600, Londra 1972.
- M. Çadırcı, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, Ankara: TTK 1991.
- Z. Çelik, The Remaking of İstanbul, Portrait of an Ottoman City in the Nineteenth Century, London 1986.
- N. Clayer, Mystiques, Etat et Société, Les Halvetis dans l'aire backanique de la fin du XVe siècle à nos jours, Leiden, 1994.
- F. Dalsar, Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursa'da İpekçilik, İstanbul 1960.
- İ. H. Daniřmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, 4 cilt, İstanbul 1971-72.
- H. Roderic Davison, Reform in the Ottoman Empire 1856-1876, New York 1973.
- H. Dernschwam, İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat, Türkçe çev. Y. Önen, Ankara 1992.
- K. Dilger, Untersuchungen zur Geschichte des Osmanischen Hofzeremoniells im 15. und 16. Jahrhundert, München 1967.
- J. M. D'Ohsson, Tableau général de l'Empire Ottoman, Paris 1788-1824.

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

- Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 8. Cilt, İstanbul 1993-95.
- Dünya Kenti İstanbul, İstanbul-World City, İstanbul: Tarih Vakfı, 1996.
- E. Eickhoff, Venedig, Wien und die Osmanen, Umbruch in Südosteuropa 1645-1700, Stuttgart 1992.
- İ. S. Emmanuel, Histoire de l'industrie des tissus des Israelites de Salonique, Paris 1935.
- O. Ergin, Mecelle-i Umur-i Belediye, I. Cilt, İstanbul 1338/1992.
- Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, yay. A. Cevdet, 10 cilt, İstanbul, 1898-1938.
- S. Faroqhi, Coping with the State, İstanbul: ISIS yay. 1995.
- S. Faroqhi, Der Bektaschi-Orden in Anatolien (vom späten fünfzehnten Jahrhundert bis 1826), Wien 1981.
- S. Faroqhi, Herrscher über Mekka, die Geschichte der Pilgerfahrt, München, Zürich 1990.
- S. Faroqhi, Men of Modest Substance. House Owners and House Property in Seventeenth Century Ankara and Kayseri, Cambridge 1987.
- S. Faroqhi, Towns and Townsmen of Ottoman Anatolia. Trade, Crafts and Food Production in an Urban Setting, 1520-1650, Cambridge 1984.
- Findley, Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire, The Sublime Porte 1789-1922, Princeton: PUP 1980.
- Findley, Ottoman Civil Officialdom, A Social History, Princeton: PUP 1989.
- Fleischer, Bureaucrat and Intellectual in teh Ottoman Empire: The Historian Mustafa Âlî, 1541-1600, Princeton: PUP 1986.
- Finkel, The Administration of Warfare: the Ottoman Military Campaigns in Hungary, 1593-1606, Wien 1988.
- H. Gerber, Economy and Society in an Ottoman City: Bursa, 1600-1700, Jerusalem 1988.
- M. Göçek, East Encounters West, France and the Ottoman Empire in the Eighteenth Century, Oxford, New York 1987. Abdülbaki Gölpınarlı, Melamîlik ve Melamîler, İstanbul 1931.
- Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik, İstanbul 1953.
- W. Griswold, The Great Anatolian Rebellion, 1591-1611, Berlin 1983.
- H. de Groot, The Ottoman Empire and the Dutch Republic, A History of the Earliest diplomatic Relations 1610-1630, Leiden 1973.
- L. Güçer, XVI-XVII Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler, İstanbul 1984.
- Gül, Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim, Ankara 1977.
- W. Hasluck, Christianity and Islam under the Sultans, 2 Cilt, Oxford 1929.
- Hess, The Forgotten Frontier, A History of the Sixteenth Century Ibero-African Frontier, Chicago, London 1978.
- W. D. Hütteroth, Türkei, Darmstadt 1982.
- W. D. Hütteroth, Ländliche Siedlungen im südlichen Inneranatolien in den letzten vierhundert Jahren, Göttingen 1968.
- Charles Issawi, The Economic History of the Middle East 1800-1914, Chicago 1966.
- İnalçık, The Ottoman Empire: The Classical Age, 1300-1600, Londra, 1973.
- İnalçık, The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire, Bloomington, 1993.
- İnalçık, An Economic and Social History of the Ottoman Empire, ed. Halil İnalçık with D. Quataert, Cambridge, 1994.
- H. İnalçık, Essays in Ottoman History, İstanbul: Eren Yayınevi, 1998.
- H. İnalçık, "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire, 1600-1700", Archivum

OSMANLI DEVLETİNİN KURULUŞU

Ottomanicum, VI (1980), 283-337.

- Articles by H. İnalçık in Encyclopaedia of Islam, 2. edition, Leiden: Brill: Bayazid I, Eyalet, Dzizya, Filaha, Gelibolu, Ghulam, Harir, Giray, İmtiyazat, İskender Beg, İstanbul, Kanun, Rumeli, Timar.
- H. İnalçık, The Ottoman Empire: Conquest, Organization, and Economy, London: Variorum Reprints, 1978.
- H. İnalçık, Studies in Ottoman Social and Economic History, London: Variorum Reprints, 1985.
- H. İnalçık, "Centralization and Decentralization in Ottoman Administration", Studies in Eighteenth Century Islamic History, eds. T. Naff and R. Owen, London, 1977, 55-71.
- İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: Millî Eğitim Bak. 13 cilt, İstanbul: 1940-1988.
- H. İslamoğlu-İnan, State and Peasant in the Ottoman Empire, Leiden 1994.
- R. Jennings, Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640, New York: New York University Press 1993.
- Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, 3 cilt, Ankara: TTK 1954-1962.
- Kemal Karpat, The Ottoman State and its Place in the World History, Leiden: E. J. Brill 1974.
- Kemal Karpat, Ottoman Population 1830-1914. Demographic and Social Characteristics, Wisconsin: Madison 1985.
- Z. Kazıcı, Osmanlılarda İhtisab Müessesesi, İstanbul 1987.
- M. Kiel, Art and Society of Bulgaria in the Turkish Period, A Sketch of the Economic, Juridical and Artistic Preconditions of Bulgarian Post-Byzantine Art and its Place in the Development of the Art of the Christian Balkans, 1360-1700, Maastricht 1985.
- M. Kiel, Studies on the Ottoman Architecture of the Balkans, London: Variorum 1990.
- Koçi Bey Risâlesi, yay. A. K. Aksüt, İstanbul 1939.
- R. E. Koçu, Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Ankara 1969.
- İ. H. Konyalı, Mimar Koca Sinan, İstanbul 1948.
- İ. H. Konyalı, Abideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi, Konya 1964.
- Doğan Kuban, İstanbul: An Urban History, İstanbul 1996.
- Kuran, Mimar Sinan, İstanbul 1986.
- M. Kütükoğlu, Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri, İstanbul 1981.
- Hans-Peter Laqueur, Osmanische Friedhöfe und Grabsteine in İstanbul, Tübingen: Erns Wasmuth Verlag 1993.
- R. Lewis, Everyday Life in İstanbul, New York and London 1982.
- Manifestations of Sainthood in Islam, yay. G. Smith ve C. Ernst, İstanbul 1993.
- R. Mantran, Histoire de l'Empire Ottoman, Paris: Fayard 1989.
- R. Mantran, İstanbul dans la seconde moitié du dix-septième siècle, essai d'histoire institutionnelle, économique et sociale, İstanbul, Paris 1962.
- Marcus, The Middle East on the Eve of Modernity: Aleppo in the Eighteenth Century, New York 1989.
- Ş. Mardin, The Genesis of Young Ottoman Thought, a Study in the Modernization of Turkish Political Ideas, Princeton 1962.
- McCarthy, The Arab world, Turkey and the Balkans, 1878-1914: a Handbook of Historical Statistics, Boston: (Mass) 1982.
- McGowan, Economic Life in Ottoman Empire, Cambridge 1981.B. Miller, Beyond the Sublime Porte: The Grand Seraglio of Stambul, New York 1970Lady Mary Wortley Montagu, Turkish Embassy Letters, yay. M. Jack und A. Desai, London 1993.Mustafa Âlî's, Counsel for Sultans of 1581, yay. ve İngilizceye çev. Von Andreas Tietze, 2 Cilt., Wien 1978-1982.Nasühü's-silâhî Matrakçı, Beyân-i Menâzil-i Sefer-i 'Irâkeyn-i Sultan Süleyman Han, yay. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara: TTK 1976.G.

OSMANLI DEVLETI'NIN KURULUSU

Kafadar Necipoğlu, Architecture, Ceremonial and Power, The Topkapı Palace in the Fifteenth and Sixteenth Centuries, Cambridge 1991. Neşri Tarihi, yay. F. R. Unat ve M. A. Köymen, 2 Cilt, Ankara: TTK 1987. C. Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskanı, İstanbul: Eren yay. 1987.

- Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilâtı, İstanbul 1967. İ. Ortaylı, İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu, Ankara 1981. İ. Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İstanbul 1983. The Ottoman Empire and the World Economy, yay. H. İslamoğlu-İnan, Cambridge 1987. Roger Owen, The Middle East in the World Economy 1800-1914, Londres and New York: Methuen 1981. Ş. Pamuk, Para Tarihi, İstanbul 1999. Mémorial Ömer Lütfi Barkan, yay. R. Mantran, Paris 1980. Ş. Pamuk, Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmi, 1820-1913, Ankara 1984. M. Z. Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü, İstanbul 1971. D. Panzac, La peste dans l'Empire Ottoman, 1700-1850, Louvain 1985. D. Panzac, Les villes dans l'Empire ottoman; activités et sociétés, IREMAM/CNRS 1991. Leslie Peirce, The Imperial Harem, Women and Sovereignty in the Ottoman Empire, New York, Oxford 1993. R. Pococke, A Description of the East and Some Other Countries, 3 cilt, Londra 1743-1745. J. Raby, Venice, Dürer and the Oriental Mode, London 1982. André Raymond, Artisans et commerçants au Caire au XVIIIe siècle, 2 Cilt, Şam 1973- 74. G. Renda, Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Anadolu Kadınının 9000 Yılı, Ankara: TC Kültür Bakanlığı 1993. St. Rosenthal, The Politics of Dependency: Urban Reform in Istanbul, Westport: Greenwood 1980. S. Runciman, The Fall of Constantinople, Cambridge 1965. H. Sahillioğlu, "Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketlerinin Yeri, 1300-1750", Gelişme Dergisi, Özel Sayı 1978, 1-38. S. and E. Shaw, History of the Ottoman Empire and Modern Turkey, 2 Cilt, Cambridge 1977. Adolphus Slade, Records of Travels in Turkey, Greece etc. and of a Cruise in the Black Sea, with the Capitan Pasha, in the Years 1829, 1830 and 1831, Londres: Saunders and Otley 1832.
- Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri, 28-30, Haziran 1989, Bildiriler, İstanbul: Edebiyat Fakültesi 1990.
- İsmail Soysal, Fransız İhtilâli ve Türk-Fransız Diploması Münasebetleri (1789-1802), Ankara: TTK 1964.
- Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, 4 Cilt, İstanbul 1308-1315.
- Bilâl Şimşir, Rumeli'den Türk Göçleri/emigrations turques des Balkans/Turkish Emigrations from the Balkans, Ankara 1970.
- Tabakoğlu, Türk İktisat Tarihi, 2. Baskı, İstanbul: Dergâh Yay. 1994.
- Tanzimat, I, İstanbul: M. E. Bakanlığı 1940.
- N. Todorov, La ville balkanique au XV e-XIXe siècles. Développement socio-économique et démographique, Bucarest 1980.
- R. Toledano, The Ottoman Slave Trade and its Suppression: 1840-1890, Princeton University Press 1982.
- Ç. Uluçay, Harem'den Mektuplar, İstanbul 1956.
- Ç. Uluçay, Harem, Ankara: TTK 1985.
- M. Ursinus, Regionale Reformen im Osmanischen Reich am Vorabend der Tanzimat, Berlin 1982.
- David Urquhart, The Spirit of the East Illustrated in a Journal of Travels Through Rumeli During an Eventful Period, London 1838.
- İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nde İlmiye Teşkilâtı, Ankara: TTK 1965.
- İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, 4 cilt, Ankara: TTK 1982.
- İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı, Ankara: TTK 1945.
- İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı, Ankara: TTK 1984.
- Yediyıldız, Institution du wakf au XVIIIe siècle en Turquie (étude socio-historique), Ankara: TTK 1985.
- Georges Young, Corps de droit ottoman: recueil des codes, règlements, ordonnances et actes les plus importants du droit interieur et d'études sur le droit coutumier de l'Empire ottoman, Oxford: Clarendon 1905-1906.
- M. Zilfi, The Politics of Piety: The Ottoman Ulema in the Postclassical Age (1600-1800), Minneapolis 1988.

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

- Ze'evi, An Ottoman Century, The District of Jerusalem in the 1600s, New York 1996.